BOG STVARA ČOVJEKA

PRIREDIO

DR MAKSIMILIJAN LAH

ZAGREB 1961

Nadb.duhovni stol u Zagrebu
Broj 74o/61.
Zagreb, dne 8.III.1961.

I m p r i m a t u r

GENERALNI VIKAR:
Dr. Josip Lach

Izdavač: Nadb.bogoslov.sjemenište-Zagreb
Kaptol 29
Umnoženo vlastitim ciklostilom u 3oo primjeraka.
Odgovorni urednik: Ferdinand Vražić - Zagreb, Kaptol 29.

Z a g r e b 1961.

P r e d g o v o r

Ovim djelcem nastavljamo sa izdavanjem Pregleda triju dogmatskih traktata, što su sastavljeni prema izvrsnim i opširnim dogmatskim priručnicima sveuč.profesora Dr.Stjepana Bakšića. Prva knjiga "Bog stvara tvarni i duhovni svijet" već je izašla.

Iako su ovi Pregledi namijenjeni prvenstveno slušačima teološkog fakulteta u svrhu lakše repeticije dogmatskog gradiva, ipak su sastavljeni tako, da će - nadamo se - vrlo dobro poslužiti i gg. vjeroučiteljima, osobito onima viših razreda, zatim propovjednicima, konferensijerima i uopće braći, svećenicima u pastvi.

U posve kratkom vremenskom razmaku slijedit će i treća knjiga, koja je već priređena za tisak (ciklostil): "O Trojednom Bogu". Ovo djelo izašlo je pred nekoliko godina u veoma ograničenoj nakladi. Sada će izaći u novom, prerađenom i popunjenom izdanju.

U Zagrebu, na blagdan sv.Josipa
god. 1961.

Zagrebački bogoslovi

Bibliografija

K. Fruhstorfer, Weltschöpfung und Paradies etc., Linz 1927.

Dr. Gahs, Čovjek. Hrvatska enciklopedija IV. s.v.

Dr. Đ. Gračanin, Odnošaji naravnog i nadnaravnog reda. B.Smotra 1936.,1937., 1938.

H. Obermaier, Der Mensch der Vorzeit, Berlin 1912.

R. Köppel, Zur Urgeschichte Palästinas, Rom 1937.

Gorjanović-Kramberger, Život i kultura diluvijalnog čovjeka iz Krapine, u Hrvatskoj. Zagreb 1913.

Dr. A. Gahs, Krapinski čovjek i njegovi suvremenici, Zagreb 1928.

M. Blažić, Evolucija i postanak čovjeka, Zagreb 1939.

I. Đaja, Tragom života i nauke, Beograd 1931.

Đ. Gračanin, Naučni indeterminizam i mogućnost čuda, B.smotra 1938.

J.M.Schneider, Theologisches und Geologisches zur Lehre über das Alter der Menschheit, Diwus Thomas 1927.

A. Stolz, Anthropologia theologica, Friburgi Brisg. 1940.

=========

O STVARANJU ČOVJEKA I O NJEGOVOJ NARAVI

I. O porijeklu prvoga čovjeka

A. Teza: Iz objave je očito, da su prvi ljudi stvoreni od Boga neposredno, i to ne samo obzirom na dušu nego i obzirom na tijelo.

a/ Ovoj se tezi protive: radikalni transformizam koji uči razvoj čovjeka od životinje po duši i po tijelu. Antropološki transformizam uči evoluciju čovjeka samo po tijelu. Apsolutni ublaženi transformizam smatra tu evoluciju činjenicom. Relativni transformizam kaže da se čovječje tijelo doduše razvilo iz životinjskoga, ali nikad nije tražilo razumnu dušu za svoj životni princip. Wasman i drugi smatraju da se izvještaj Sv. Pisma o stvorenju čovjeka ne protivi evoluciji. Gutberlet i drugi opet drže da bi se ljudska duša pod utjecajem Božjim mogla razviti i iz životinjske duše...

b/ Gornju tezu dokazujemo najprije iz Sv.Pisma. U gen 2 7 čitamo: I načini Gospod Bog čovjeka od gliba zemaljskoga i nadahnu mu u lice dah životni i posta čovjek duša živa.

c/ Hebrejska riječ jacar, formavit, označuje djelovanje lončara. U hebrejskom stoje dva akuzativa: formavit hominem pulverem terrae. Jedan je akuzativ termin na koji je usmjereno Božje djelovanje ("učini čovjeka"), a drugi je aku

zativ materije iz koje je nešto načinjeno ("učini glib zemlje"). Dah života - spiraculum vitae, hebrejski nešamah, označuje životno počelo naprosto, i to ne samo razumnu dušu nego i životinjsku, gen 7 22. Živa duša anima vivens - nefeš hajah, ima razna značenja. Ovdje je isto što i živa životinja, animal vivum, koja se riječ upotrebljava i za nerazumne životinje.

d/ Navedeni tekst nam dokazuje da je Bog čovjeka oblikovao iz gliba zemlje, jer gotova životinja ne bi se mogla nazvati glib... U gen 3 19 kaže Gospod Adamu da će se vratiti u zemlju od koje je uzet, pa i to dokazuje, da čovječje tijelo nije oblikovano iz organske materije. Isto zaključujemo iz riječi: i postade čovjek duša živa. Dakle je čovjek prije ulijevanja duše bio anorganska materija. U gen 1 26-27 kaže se: i reče Bog: načinimo čovjeka na sliku i priliku svoju... i stvori Bog čovjeka na sliku svoju, na sliku Božju, stvori ga, muža i ženu stvori ih. Ovdje očito sv. Pisac govori o zasebnom i novom činu, koji je druge naravi nego čin stvaranja biljki i životinja. Ovaj naime čin ne mora se nužno tumačiti neposrednim Božjim djelovanjem. U stvaranju čovjeka pisac ističe i tijelo čovječje, jer posebno veli: muža i ženu stvori ih.

e/ U gen 2 2o-24 kaže se da se Adamu nije našla pomoćnica prema njemu... Tada sagradi Gospod Bog od rebra Adamova ženu i odvede je Adamu. Adam je nazva "čovječica" jer je od čovjeka uzeta. Oblikovanje dakle Eve pokazuje se kao

posebno Božje djelovanje jer je velika razlika između opisivanja stvaranja životinje i Eve. Izrično se nadalje opisuje postanak Evina tijela. A da je stvaranje Evina tijelo neposredno, traži sam tekst i kontekst na navedenom mjestu. To potvrđuje sam Adam riječima: sada eto kost od kosti moje i meso od mesa mojega; ova će se zvati čovječica jer je od čovjeka uzeta. Taj literalni smisao potvrđuje i Pavao veleći: nije muž od žene, nego žena od muža... Adam je najprije stvoren, a zatim Eva, 1 kor 11 8, 1 tim 2 13. Biblijska komisija izrično zabranjuje, da se izvještaj o stvaranju Eve uzme u kojem drugom smislu osim u literalno-historijskom. Ako je dakle Eva neposredno stvorena od Boga, to vrijedi u još većoj mjeri za Adama.

f/ Ima mnogo mjesta u Sv. Pismu, koja aludiraju na pripovijedanje Geneze o stvaranju čovjeka i uzimaju ga u doslovnom smislu. Vidi job 1o 9, psal 118 73, tob 8 8, crkv. 33 1o, 1 kor 15 47 i t.d.

B. Teza: Sveti Oci gotovo svi tvrde da je tijelo čovječje oblikovano iz zemlje.

a/ Tako Irenej, Tertulijan, Afraates i dr. Sv. Oci nadalje tvrde da je djelovanje Božje u stvaranju čovjeka posve osebujno, da isključuje i sudjelovanje samih anđela.

b/ Oni naglasuju dostojanstvo žene zato što je stvorena iz muža: te je simbol izlaženja Crkve iz Kristova boka...

Tako Augustin, Teodoret i dr. Izvještaj Geneze tumači se doslovno. Tako Bazilije, Pamfil, Origen, Jeronim i dr.

Napomene:

1/ Bogoslovi misle, da je Eva oblikovana iz prekobrojnog Adamova rebra. No ovo mu je pripadalo, ukoliko je bio prvak roda ljudskoga. Drugi misle drukčije. Ostala materija Evina tijela ne potječe od Adama. Bog je odabrao ovaj način oblikovanja Eve da Adam bude glava ljudskog roda, zatim da se očituje uska veza između muža i žene; da muž bude glava ženi, i konačno da se predoči veza između Krista i Crkve.

2/ Prvi ljudi stvoreni su u savršenom tjelesnom stanju. Zato im Bog s pravom veli: rastite i množite se. Ženidbeno stanje nije dakle plod grijeha, i žena je stvorena kao pomoćnica mužu, a to je mogla biti osobito po rađanju djece.

II. Čovječje podrijetlo i prirodoslovne znanosti

A. Teza: Anatomsko-morfološka sličnost čovjeka i nekih životinja nije siguran kriterij čovječjeg podrijetla iz životinje.

a/ Nema sumnje da se iz sličnosti čovjeka sa životinjom smije zaključiti na mogućnost razvitka čovječjeg tijela iz tijela životinje. No transformizam iz mogućnosti zaključuje na faktičnu opstojnost i time čini logički i stvarni skok.

b/ Paralelizam stoji u tome da se dva životna tipa usprkos sličnih oblika ne mogu smatrati bliže srodnima, jer paleontološki materijal toga ne dozvoljava. Njima se dakle u najboljem slučaju smije pripisati udaljeno zajedničko podrijetlo, dok su njihove sličnosti neovisno nastale kasnije. Konvergencija nastaje, kada dva životna tipa različnog porijekla i razvoja s vremenom zadobiju slične oblike uslijed sličnog načina života. Dakle sama mogućnost paralelizma i konvergencije dokazuje da vanjska sličnost još ne pokazuje srodnost u pravom smislu riječi.

B. Teza: Postoje nadalje i isključivo ljudske osebine i razlike između čovječjeg tijela i majmunskih oblika.

a/ Ta se razlika očituje ponajprije u udovima, naročito u palcu čovječje ruke kao i zdjelištu koje je važno zbog rađalačkih organa. Sve je to neizvedivo iz istih organa antropomorfa.

b/ Ovdje se mogu spomenuti i zubi. Čovjek je nediferencirani svežder i njegovo zubalo nije razvijeno za određeni način hranjenja; a svi priznaju, da se nerazvijeno ne evolvira iz razvijenoga nego samo obratno. Dakle se ni zubi fosilnog čovjeka ne dadu izvesti iz specijaliziranog zubala antropomorfa.

c/ Čovjek nadalje uspravno hoda, dok

su svi majmuni penjači i vrlo rijetko poluuspravno hodaju po tlu. Posve drugi je smjer koštanih vlakanaca bedrene kosti kod majmuna negoli kod čovjeka.

d/ Najveća je međutim razlika u izgradnji lubanje. Kod čovjeka je mozgovni dio lubanje znatno razvijeniji nego lični. Taj je dio 2-3 puta veći kod čovjeka nego kod majmuna, i čovječji je mozak redovito triput teži.

e/ Čovjek nadalje drži uspravno glavu na hrptenjači, dok je kod svih ostalih životinja na hrptenjaču nastavljena stražnja strana glave a ne donja kao kod čovjeka.

f/ Čovjek stupa uspravno, bedro i listovi stoje mu u istom pravcu s trupom, dok to nije ni kod jedne životinje.

C. Teza: Sve ove razlike dokazuju nam, da je diferencijacija u izgradnji čovječjega tijela oslonjena na duševni život, t.j. da su tjelesnoj konstrukciji razlogom životni principi.

a/ Morfologija dakle, sama po sebi, ne pruža nam siguran dokaz o evoluciji čovjeka iz životinje, a morfološka sličnost lako se tumači zakonom ekonomije koji vlada u djelima Božjim. Pače čini se da je Bog u neku ruku morao stvoriti slična bića, ako je htio da žive u sličnim okolnostima i budu podvrgnuta istim fizičkim i kemijskim zakonima. No to ne

isključuje neposrednog Božjeg stvaranja. Zato se teorija općeg biološkog monofiletizma sve više napušta.

b/ Ni krvno srodstvo ili kemijska sličnost majmunske i čovječje krvi striktno ne dokazuje čovječjeg porijekla od životinje. Dosadašnja komparativna ispitivanja majmunske krvi nisu potpuna. A biologija nam pokazuje, da kemijsko-fiziološka sličnost dviju krvnih vrsta još ne dokazuje srodnost dviju životinja u zoološkom pogledu. Ako su čovječja i majmunska krv slične, tada je to samo dokaz da je krvno tkivo tih dvaju bića slično, kao što su donekle slični i drugi organi. No kao što se iz kemijske reakcije krvi raka na krv galeba i štakora ne može sa sigurnošću zaključiti njihovo zajedničko porijeklo, tako sličan zaključak ne bi bio opravdan i u slučaju čovječje i majmunske krvi. Krv, uostalom, nije u životinji nešto konstantnije negoli kostur. Vrijedi dakle i za nju ono što smo kazali u pogledu sličnosti kostura.

c/ Protivnici tvrde da postoje krvne grupe O, A, B i AB, koje se nalaze i kod čovjeka i kod majmuna, što navodno dokazuje njihovo genetičko srodstvo. Međutim, ako se stavimo na to stanovište, onda bi slijedilo da čovjek potječe od sadašnjih antropomorfa što inače poriču i sami darvinisti. Druga je činjenica da su krvne grupe nastale postepenim razvojem za vrijeme širenja ljudskog roda. Tako su svi Eskimi i Indijanci pripadnici grupe O, dok u bijeloj, žutoj i crnoj rasi glavni je faktor grupa A. Iz centralne Azije proširila se grupa B, i mno

go je mlađa nego A. Grupa AB nastala je križanjem jedne i druge grupe. Sve ovo pokazuje da krvne grupe ne mogu pružiti sigurnog dokaza genetičkog srodstva nego samo upućuju na konvergenciju, što da samo upućuju na konvergenciju, što uostalom dopuštaju i sami darvinisti kao na pr. Weinert.

d/ Ni tzv. osnovni biogenetski zakon strogo ne dokazuje čovječje evoluci je. Prema tom zakonu čovjek u materinjoj utrobi prolazi navodno sve razvojne stupnjeve svojih pređa. Povijest čovječjeg koljena, filogeneza, opetuje se u razvitku pojedinog zametka, ontogenezi. Haeckel je natanko opisao primjenu ovog zakona na čovjeka i odredio čovjeku 30 stupnjeva razvitka. Međutim, poredbena morfologija i embriologija dokazale su neodrživost toga zakona u cjelini. Povrh toga biljke nisu podvržene tom zakonu... A sličnost pojedinih embrija samo je prividna i vanjska. Razvitak zametka ustvari je niz neodređenih formi do njezinog savršenstva. Kao što se ljudska umotvorina – da tako kažemo – razvija od nesavršenih oblika do savršenijih, tako se analogno razvija zametak u materinjoj utrobi. Konačno, sva mnogostanična bića moraju u svome razvitku ići od jednostavničnog i u onom slučaju, ako ne postoji biogenetski zakon...

e/ Po tim načelima valja tumačiti sličnost među raznim embrijima: priroda naime u svakom zametku proizvodi najprije zajedničke elemente, a kasnije dodaje ono što je pojedinom biću vlastito i specifično.

f/ Međutim, sličnost zametka s drugim kojim zametkom nije unutarnja nego samo vanjska, i to većma općenita i neodređena. Danas se po embriju dade odrediti vrsta svake životinje. Prema tome, nije nikakvo čudo što je čovječji embrij sličan embriju nekih životinja. Jer snagom unutarnjeg procesa kroči on od jednostavnoga do savršenijega, od općenitoga do specifičnoga. No prema rezultatima biološke znanosti, čovječji zametak već od početka specifično se razlikuje od svih drugih zametaka, i od svoga postanka određeno teži da se razvije u čovjeka, kao što se drugi embriji nutarnjom snagom razvijaju u druga bića.

g/ Ni argumenat iz atavizma ili iz rudimentarnih zakržljalih organa ne pruža siguran dokaz čovječjeg razvitka iz životinje. Ponajprije ističemo da t.zv. rudimentarni organi prema modernoj fiziologiji imaju važnu biološku svrhu. Danas je ostalo malo takvih organa kojima još ne znamo prave svrhe. Po nauci evolucionizma isčezava ono što nema funkcije. Međutim, ima organa koji su navodno zakržljali već pred stotine tisuća godina a ipak nisu iščezli... Kod muškaraca su na pr. zakržljale prsne žlijezde, a kod žena postoje zakržljali neki muški organi. Rudimentarni organi ne pružaju dakle po sebi dokaz evolucije. Vrlo je vjerojatno shvaćanje onih biologa koji razlog opstojnosti tih organa nalaze u simetriji prirode, i koji tvrde da su rudimentarni organi zato ovdje da istaknu što veću pripadnost istoj grupi, u kojoj su i posjednici dobro razvijenih

odnosnih organa. Time se povećava sime-
trija i jedinstvo Tvorčeva plana...

h/ Osnovni temelj antropološkog transformizma u svom prvotnom obliku je danas neodrživ, jer je determinizam i u fizikalnim znanostima pokoleban, i g. 1927. postavljen je zakon indeterminizma. Nije naime točna pretpostavka, da je sve fizičko zbivanje determinirano. U pozadini svega je stvarnost koja izmiče i najsavršenijim instrumentima opažanja jer je analogna ili identična sa slobodnom voljom...

i/ Descendenciju čovjeka strogo ne dokazuje ni opće ustrojstvo čovječjeg tijela. Faktične sličnosti mogu upućivati ili na neku apriornu srodnost t.j. idejnu i plansku ili pak na aposteriornu srodnost t.j. na konvergenciju.

j/ Tipogeneza i konvergencija su teorije koje tumače anatomsko-fiziološke sličnosti čovjeka i životinje. A paleontologija je vrhovni sudac u ocjenjivanju dokazne vrijednosti anatomskofiziloških materija.

k/ Antropolozi većinom otvoreno priznaju da antropološki transformizam nije došao dalje od nagađanja. Ujedno su velika razilaženja u genealoškim konstrukcijama pojedinih antropologa, i u tom je pogledu situacija zamršena.

l/ Čovječje naime tijeko, tako savršeno izgrađeno u tehničkom pogledu, u biološkom pogledu je veoma jednostavno i primitivno. Čovjek ne biva prilagođen pomoću selekcije ili drugih bioloških faktora nego sam sebe prilagođuje proni-

čući uvjete života. Time čovjek zauzima izuzetan položaj u biološkom sistemu, te se vrsta i rasa pod utjecajem razuma izgrađuju uz sasvim drukčije preduvjete nego u ostalom živom svijetu.

m/ Dokaze, koji bi imali označiti onaj određeni tip, na koji se oslanja čovjek, uzimaju transformisti iz paleontologije. Oni tvrde da postoji mnogo ostataka kostiju, koji se smatraju posrednima između sadašnjeg čovjeka i životinje. Međutim, u ocjenjivanju argumentacije koju transformisti žele osloniti na paleontološki materijal, treba razlikovati ortodoksni darvinizam, strmoglavu mutaciju i ortogenezu.

n/ U okvir opće zoološke sistematike unijeli su evolucionisti red t. zv. primata. On obuhvaća polumajmune, majmune i čovjeka. Za sam ljudski rod služi naziv hominidi. To je pojam familije koja se dijeli u rodove i vrste. Za sadašnji ljudski rod svi priznaju da je iste vrste. No prije toga postojali su hominidni stupnjevi, koji su se međusobno razlikovali kao vrste pa možda i kao rodovi.

o/ Ortodoksni ili mehanički darvinizam nastoji dokazati opstojnost prelaznih oblika između čovjeka i životinje. Međutim, točnija geološko-kronološka i komparativno-morfološka ispitivanja hominidnih fosila zadnjih godina, a jednako i pripadni prehistorijski materijal ne dopuštaju filogenetsko stupnjevanje. To se dokazuje protivnom ili paralelnom geološkom kronologijom filoge-

netskih stupnjeva, zatim križanjem vari jacijskih raspona i zajedničkom kultur- nom djelatnošću svih tipova i oblika. Di luvijalne se lubanje dadu razvrstati u dva glavna tipa: europoidni i pitekoid- ni, a možda postoji i treći, australoid ni ili posredni tip. Holizam ili neovi- talizam velika je smetnja mehaničkom darvinizmu. Daljnju nesavladivu poteško ću čini nediferenciranost čovječjeg ti- jela. Zato se mehanički darvinizam zad- njih decenija sve više napušta u struč- nim krugovima.

p/ Ni strmoglava mutacija ni orto- geneza striktno ne dokazuju razvitak čo vjeka iz životinje. Po teoriji strmogla ve mutacije evolucija se zbiva naglim promjenama, koje nastaju u raznim prav- cima. Takva mutacija uistinu u nekom o- kviru postoji, no ona se zbiva vrlo ri- jetko, i to u okviru vrste. Osim toga ta mutacija vodi redovito ka degeneraci ji a ne ka progresu... Broj dokazanih strmoglavih mutacija je veoma ograničen. Tu se radi samo o nekim mušicama i bilj kama.

r/ Bergson je prvi razvio ortogene zu u svim njezinim osnovnim pojmovima. On kaže: život se razvija u određenim smjerovima. To nastaje uslijed unutar- njeg poriva samog života. Život se kroz materiju probija i rješava probleme ko- je mu stavljaju vanjske okolnosti. Odav- le potječe nepredvidivost oblika što ih život stvara u nepovezanim skokovima. Me đutim, ni ortogeneta nije uspjela da sa stavi čovječje rodoslovlje. Zastupnici ortogenete spuštaju se na ljestvici zoo

loške sistematike sve niže, i silaze sve dublje u geološku prošlost. Uzrok je tome nediferenciranost čovječjeg ti- jela. Ortogeneza smatra sve majmunske fosile lateralnim ograncima koji su se s čovječjom glavnom granom razvili iz jednog zajedničkog tipa. Taj tip dosada nije pronađen.

s/ Iz svih tih razloga obraćaju se učenjaci sve više t.zv. tipogenezi t.j. neposrednom stvaranju čovječjeg tijela prema planu idejne srodnosti. Biolog Steiner na temelju promatranja t.zv.ru- dimentarnih organa došao je do zaključ- ka da oni u čovjeku otkrivaju ne trans- formizam nego tipogenezu. Pod tipogene- zom ili stilskom morfologijom označuje on opće principe nacrta prema kojemu su pojedine vrste stvorene neposredno, ali kao sukcesivno međusobno slični tipovi tako, da je svaka vrsta idejno srodna s prethodnom i slijedećom vrstom. Zato se vrste dadu sistematizirati u rodove, fa- milije, redove, razrede i koljena. Slič- ne je nazore već u XVIII. st. zastupao zoolog Cuvier. Svakako je značajno da je i Wallace, konformulator Darvinove hipoteze, izrično naglasio potrebu po- sebnog Božjeg zahvata kod stvaranja čo- vjeka. U svakom je slučaju raspravlja- nje o descendenciji čovjeka danas u stručnim krugovima poprimilo ozbiljniji i odmjereniji ton. Problem descendenci- je postaje danas pitanjem nazora na svi jet što ga ima pojedini prirodoslovac. Posebno stvaranje čovjeka povezano s ti pogenezom za mnoge teističke učenjake bilo bi možda najprihvatljivije.

III. Čovječje porijeklo i kršćanska filozofija

A. Teza: Radikalni antropološki transformizam protivi se kršćanskoj filozofiji.

Objašnjenje: a/ Čovječja naime duša bitno se razlikuje od životinjske. Dok životinja zapaža samo ono što je materijalno, konkretno i pojedinačno, dotle čovjek stvara apstraktne pojmove, dolazi do spoznaje religioznih istina, stvara djela umjetnosti i znanosti, voljom svojom ljubi krepost i istinu, provodi moralni život i t.d. Sva su ta djelovanja nematerijalna, i zato je čovječja duša kao počelo tih djelovanja duhovna i besmrtna, a to životinjska duša nije. A što je bitno različito i bitno više, ne može biti sadržano u nižemu kao u svome korijenu.

b/ Nijedan učinak ne može svojom savršenošću nadvisiti uzroka iz kojega izlazi. Prema tome se ljudska duša nije mogla razviti iz životinjske duše.

B. Teza: Činjenica je da djelovanje organizma uopće pa tako i čovjeka pokazuje divnu svrhovitost.

To svjedoči i ontogeneza t.j. razvitak pojedinog organizma.

Objašnjenje: a/ Svaki se naime organizam razvija prema određenom tipu ili ideji. I životinjski instinkt djeluje samo na korist organizmu. Svrhovitost u or-

ganskom životu priznaje danas općenito moderna biologija i paleontologija.

b/ Ostaje nadalje neriješen problem, zašto se iz reda životinja razvila samo jedna jedina vrsta u čovjeka. Značajno je i to da ni jedna vjerska ili pučka predaja u bilo kojem narodu ne govori o životinjskom porijeklu čovjeka.

C. Teza: Kršćanskoj filozofiji čini se da pravo ne odgovara ni ublaženi antropološki transformizam.

Ovaj je pun teškoća.

Objašnjenje: a/ U tom se naime transformizmu pretpostavlja da je Bog stvorio životinje, koje su se razvijale u sve savršenije. U izvjesnom času, Bog je u jedno životinjsko tijelo ulio razumnu dušu.

b/ Drugi opet vele: životinjsko tijelo je snagom naravnog zakona tražilo da mu Bog ulije razumnu dušu.

c/Ublaženi transformizam nadalje pretpostavlja da je Adam imao u pravom smislu "roditelje", jer su neke životinje proizvelo njegovo tijelo.

D. Teza: Čovjeku kao razumnom biću pripada vlastita izgradnja tijela, koja se s pravom naziva tipičnom, t.j.osebujnom, osnovnom i neizvedivom iz drugog tijela.

Objašnjenje: a/ Čovjek ima naime psihička djelovanja koja su samo njemu vlastita. On ih vrši osobito posredstvom svoga mozga. A specifični sastav ljudskog mozga očituje se u posebnom razmjeru lubanjskog dijela glave prema ličnom dijelu. Lubanjski dio daleko nadmašuje lični. A obrnuti razmjer vrijedi za sve druge životinje.

b/ S ovim snažnim razvitkom mozga u najužoj je veti uspravni hod i nediferenciranost čovječjeg tijela i njegovih organa za posebna djelovanja, čime se čovjek razlikuje od životinje. Ova tipična izgradnja čovjeka jamačno je morala nastati odjednom, a ne sukcesivno.

c/ Budući da je duša i tijelo jedna narav, posve je vjerojatno da je čitav čovjek u svom početku neposredno od Boga stvoren.

Napomene: Protiv ovih zasada o porijeklu čovjeka iznose se razne teškoće. Za snalaženje u tim teškoćama napominjemo ovo:

1/ danas je općenito mišljenje da su neandertalac kao i ostali nalazi skeleta, što se sporadično protežu zapadnom i srednjom Evropom sve do Krima, ostaci ljudi koji sačinjavaju jedan jedinstveni morfološki tip; a u usporedbi s današ-

njim čovjekom mogu se smatrati jednom te istom prirodnom vrstom. Oni su tek po svojim nadočnim rubovima, natrag nagnutim čelom i nerazvijenom bradom posebna čovječja rasa, ali pravi "homo sapiens" što svjedoči i pronađeno oruđe kojim je taj čovjek sebi podvrgavao prirodu.

2/ Steinheimski i rhodesijski pračovjek su dva predstavnika neandertalskog oblika, koji su međusobno najoprečniji u tipološkom i kronološkom pogledu. Nalaz Steinheima i srodnih palestinskih neandertalaca izazvao je obrat u proučavanju čovječje genealogije.

3/ Donja čeljust heidelberškog pračovjeka svakako pripada nekom čovjeku. I to nisu samo zubi koji svojim čovječjim karakterom pokazuju kamo valja toga pračovjeka uvrstiti, nego ni čeljust nije nikada mogla pobuditi sumnju, da bi pripadala kakvom antropoidnom majmunu.

4/ Phitecantropus erectus nije nikada bio smatran od prvaka paleontologije za prelazni tip majmuna i čovjeka. Danas je općenito uvjerenje da je on pravi čovjek, jer su se našli drugi slični tipovi i na samoj Javi, a napose u Kini gdje je uz taj tip nađeno oružje i tragovi upotrebe vatre kao sigurni znaci čovječje kulture.

5/ Sinanthropus Pekinensis također je pravi čovjek, i to iz srednjeg diluvija. Stariji je od pravih neandertalaca. Njegovu ljudsku duševnost pokazuju tragovi upotrebe vatre i čitava zbirka oruđa iz kamena i kosti, koja zapanjuje svojom raznolikošću i izradbom. A ima

tragova umjetnosti i religije.

6/ Pračovjek iz Piltdowna ili t. zv. Eoantropus također je pravi čovjek. On je najstariji pračovjek. U najmanju ruku pripada početku diluvija odnosno svršetku pliocena tercijarnog razdoblja.

7/ Ne samo ortogenetičari, nego i pristaše strmoglave mutacije izbacuju pitekoidni tip iz redova neposrednih pređa sadašnjeg čovjeka i označuju taj tip postranom specijalizacijom čovječje glavne loze. Danas se mogu označiti sasvim konkretni kulturno-historijski i anatomsko-fiziološki uzroci, koji su tu specijalizaciju izazvali.

8/ Nedvojbena je činjenica da život na zemlji ima svoj početak, jer je zemlja jednom bila u tako užarenom stanju, da je život na njoj bio nemoguć.

9/ Taj život nije mogao nastati samorodstvom kako su to dokazali Pasteur, Tyndal, a za njima i drugi. Prvi život može stoga imati svoj dostatni razlog samo izvan anorganske materije.

10/ Danas općenito nije prihvaćen zakon t.zv. mehaničke evolucije, prema kojemu se iz prve životne stanice, - bez obzira kako je ona nastala, - sve životinjsko i bilinsko carstvo razvilo samo pod uplivom izvanjih, geofizičkih faktora te borbe za opstanak, naravnog odabiranja, nasljeđa, stečenih osobina i slučaja.

11/Dakle se ni čovjek nije mogao razviti iz životinje samo snagom mehaničke evolucije.

12/ Tvrdnja, da se je čovjek razvio iz životinje, no tako da se evolucija zbivala pod vodstvom Stvoritelja koji je ili prvoj životnoj stanici ili kasnijim životinjskim formama dao snagu da se razviju do savršenstva čovječjeg tijela, u koje je onda Bog ulio duhovnu dušu, ostaje zasada samo hipoteza.

13/ Neosporiv dakle zaključak iz sigurnih rezultata prirodoslovnih znanosti jest, da je čovjek stvoren od Boga. Bilo naime da priznamo da je samo prva životna klica, iz koje se konačno razvio čovjek, proizvedena od Boga, bilo da priznamo evoluciju čovječjeg tijela, za koju se posebice brinuo Bog, bilo da priznamo, da je Bog ne samo dušu nego i tijelo neposredno stvorio, uvijek ostaje istina, da je čovjeku izvor u Bogu.

E. Teza: Od Adama i Eve, prvog ljudskog para, potječe sav ljudski rod.

Objašnjenje: Monogenizam uči jedinstvo roda ljudskoga. Filozofski monogenizam tvrdi da su svi ljudi vrsno jedno, a teološki da svi ljudi potječu od jednog para. Poligenizam poriče to jedinstvo bilo vrsti bilo porijekla. Preadamitski poligenizam tvrdi da su i prije Adama živjeli ljudi, dok koadamitski uči da su s Adamom stvoreni i drugi ljudi.

a/ Nauka o podrijetlu svega roda ljudskoga od Adama i Eve nije doduše svečano definirana, ali je posve sigurno sadržana u definicijama o istoč. grijehu.

b/ U Mojsijevu izvještaju očito se vidi nakana, da se iznese početak sviju stvari. Bog na osobito svečan način govori: načinimo čovjeka i t.d. Osim toga izrično se kaže: nije bilo čovjeka koji bi obrađivao zemlju. Adamu se nije našla pomoćnica među životinjama i prva žena naziva se Eva kao majka sviju ljudi. Sve ovo dokazuje da je Eva prva žena. Mojsijev izvještaj potvrđuju i drugi tekstovi biblije SZ i NZ. mudr lo 1, mt 19 4, dap 17 26, 1 kor 15 45.

c/ Sv. Oci također uče apsolutno jedinstvo roda ljudskoga.

d/ Dakako, da se jedinstvo roda ljudskoga ne dokazuje nutarnjim razlozima, ali se iz povijesti i predaje to jedinstvo ukazuje kao vrlo vjerojatna historijska činjenica. Sve stare antropogonije, predaje sviju naroda i sve povijesti jasno pokazuju da su svi narodi potekli iz jednog zajedničkog korijena.

e/ Ljudi nisu različni po vrsti, jer postoji apsolutna međurasna plodnost, isti anatomski i organski sastav tijela, iste duševne i životne funkcije i t.d. To priznaju uostalom i najveći prirodoslovci. Među ljudima postoji različnost rasa i varijacija, no te su razlike posve akcidentalne. Razlog tim razlikama nalazimo u ljudskom miljeu i u zakonu nasljeđa. Pod miljeom razumijevamo metereološke i kulturne uvjete čovječjeg života. Po zakonu nasljeđa prenose se mnoge sposobnosti na potomstvo, na pr. boja kože, forma lubanje i t.d.

f/ Što se tiče različnosti jezika

valja reći ovo: nauka nije u stanju da sve jezike svede na jedan zajednički korijen. No to se tumači vanrednim utjecajem Božjim što se spominje u gen 11 3. Različnost jezika ili je proizvedena čudesno, ili pak je među narode unesena idejna pomutnja zbog koje je nastala promjena jezika. Konačno, kad i ne bi postojalo jezično jedinstvo ljudi, moglo bi se to protumačiti naravnim i vrhunaravnim utjecajem.

g/ O pitanju starosti roda ljudskoga valja znati ovo: biblijska kronologija je nesigurna: po hebrejskom tekstu od Adama do Krista prošlo je 4.128 godina, po samaritanskom 4.429, a po grčkom 5.608. Rodoslovlja patrijarha nisu potpuna i prema tome se u toj stvari ne možemo pozivati na Sv. Pismo.

h/ Iz kronologije starih naroda, Kineza, Dravida, Kaldejaca i Egipćana također se ne saznaje starost roda ljudskoga. Pisani spomenici sižu sve do 4.000 godina prije Krista, ali sve su to počeci visokih civilizacija, prije kojih je postojao dugi razvoj mlađeg, srednjeg i starijeg kamenog doba, t.j. neolitika, miolitika i protolitika. Neolitik pripada još aluviju, dok se miolitik i protolitik protežu kroz čitavi diluvij ili pleistocen. Protolitik sigurno zalazi i u konac zadnje tercijarne epohe t.zv. pliocena. To napose dokazuju najnovija otkrića u srednjoj Africi.

i/ Da se odredi starost roda ljudskoga, treba najprije znati kojoj dobi zemljanih naslaga pripadaju pojedini nalazi, i kolik je vremenski razmak bio

potreban za razvitak onih slojeva koji su iza toga nastali.

Bilješka. Zemljine epohe dijele se na paleozoik, mezozoik, kenozoik i kvarternar. U ovom posljednjem je diluvij na koji se nadovezuje sadašnje doba,aluvij. Diluvij se zove i ledeno doba koje je bilo prekidano s nekoliko toplih međuledenih dobi. Drži se da su bila 4 ledena i 3 međuledena doba. Misli se nadalje da se čovjek javlja koncem pliocena. Zato je vrlo teško godinama odrediti starost roda ljudskoga, jer je teško označiti postanak, trajanje i prestanak pojedinih geoloških perioda. Mišljenja geologa veoma se u tom pitanju razilaze: od 15o.ooo do 1,6oo.ooo, ali i te tvrdnje ne mogu se dokazati,... Mnogi se zadovoljavaju s mnogo manjim brojevima. Mi naime ništa stalna ne znamo o trajanju ledenog doba ni o njegovoj diobi. Neki tvrde da ledeno doba dugo traje, jer ledene gromade polagano silaze i dugo putuju te pokrivaju široke naslage fosilnih ostataka. No drugi tvrde da se takvi učinci ne zbivaju svagdje jednako, i da mogu biti proizvedeni u kratko vrijeme. Ledeni bregovi mogu gdjekada brzo prevaliti veliki put i t.d.Mnogi znanstvenjaci danas traže mnogo kraće trajanje ledenog doba i po tom dopuštaju mnogo manju starost roda ljudskoga, ili barem naglašavaju da su sva brojenja nesigurna. Danas su dva načina izračunjavanja apsolutne kronologije diluvija: radiološki i astronomski. Prema prvome diluvij obuhvaća oko 1,ooo.ooo godina. Prema astronomskom načinu računjanja traje diluvij oko tričetvrt miliona godina, što se može smanjiti na oko pola milijuna. Dakako i ova brojenja nisu posve utvrđena. Menghin kaže: Svršetak ledenog doba pao bi oko 4 ili najviše 8 tisuća godina prije Krista. Početak miolitika stavljamo oko 2o.ooo godina prije Krista, a za protolitik ne možemo ništa kazati, no svakako je znatno dulje trajao od miolitika.

Zaključak. Po svemu se dakle čini, da bismo mogli dopustiti između Adama i Krista znatno više nego 6.ooo godina,kad bi postojali dovoljni razlozi i dokazi. U ovoj stvari ne dolazi u pitanje ni nepogrješivost Crkve ni inspiracija biblije.

Napomene. Za rješavanje nekih poteškoća valja znati ovo:

1/ izrazi Abel "pastir" i Kain "ratar" ne smiju se uzeti u tehničkom smislu nego u širem: pastir je lovac, a ratar sakupljač plodova. Pisac Geneze upotrebljava izraz svoga vremena da kaže nešto slično za starije doba.

2/ Kain i Abel nisu bili jedina djeca Adama i Eve. Kad je ubijen Abel bilo je Adamu oko 13o godina. Tada je vjerojatno bilo već više hiljada ljudi. Pola tisućljeća iza stvorenja prvog čovjeka lako je moglo biti na zemlji preko dva milijuna ljudi.

3/ Kainov "grad" Henoh nije grad u strogom smislu nego mjesto za stanovanje, a to može biti i prikladniji šator i koliba.

4/ Jasno je da su u početku braća

morala uzeti za žene svoje sestre. To doduše jest protiv naravnog zakona, ali samo protiv sekundarnog od kojega može Bog iz važnih razloga oprostiti. Od primarnog naravnog zakona na pr. od zabrane psovke ne može Bog dispenzirati.

5/ U gen 6 2 "sinovi Božji" su sinovi Setovi, a "kćeri ljudske" su potomstvo Kainovo. Ili kako drugi kažu: sinovi Božji su pravednici a kćeri ljudske su žene uopće, ali promatrane pod seksualnim vidom.

6/ Ljudi su vrlo lako iz Azije mogli prijeći u Ameriku preko Beringova tjesnaca. Slično valja reći i za ostale kontinente.

7/ Ni sv. Augustin ni papa Zaharija nisu učili da ima ljudi koji ne potječu od Adama, nego su baš zato jer su vjerovali da svi ljudi moraju potjecati iz jednoga koljena, učili da nema antipoda, za koje su držali da bi morali imati svoje zasebno porijeklo, budući da se preko oceana onamo ne može

F. Teza: Pojedine ljudske duše ne potječu od roditelja nego ih neposredno stvara Bog.

Objašnjenje: Emanatizam uči da je ljudska duša dio Božje supstancije. Tvarni traducianizam uči da duša djece nastaje iz tijela roditelja, dok spiritualni traducianizam to tvrdi za dušu roditelja. Kreacianizam uči da ljudske duše neposredno stvara sam Bog iz ničega. Katolička je nauka da Bog stvara dušu onda kada je ulijeva u tijelo. Ta je nauka gotovo članak vjere, premda nije bila neposredni predmet svečane dogmatske definicije.

a/ U ovoj stvari biblija nam pruža dokaz samo za Adama, dok ostali tekstovi kreacianizam potvrđuju i preporučuju; vidi prop 12 7, mak 7 22 mudro 15 11. Povrh toga, iz raznih mjesta biblije vidi se da je duša duhovna i besmrtna, a takva može imati svoj uzrok samo u neposrednom stvaralačkom Božjem činu.

b/ U istočnoj Crkvi predaja je bila općenita i neprekinuta da Bog neposredno stvara dušu. Isto je tako bilo i na Zapadu do Pelagijeva krivovjerja. Tada su neki počeli dvojiti o porijeklu duše, jer je Pelagije tvrdio da duša stvorena od Boga ne može biti okaljana istočnim grijehom...

c/ Katolički bogoslovi jednodušno i neprekidno uče neposredno stvaranje duše. I razum nam kaže da duša ne može izlaziti ni iz tijela ni iz duše roditelja. Roditeljska je naime duša jednostavna pa se ne može od nje ništa odijeliti, a pogotovo materija ne može biti izvor duhovnog principa.

d/ Bog stvarajući duše Adama i Eve bio je u svakom obziru neovisan. Stvaranje pak duša potomaka Adamovih je uvjetovano tako, da Bog ne stvara duše bez sudjelovanja roditelja. Roditelji su u strogom smislu riječi začetnici čovjeka, jer unose u tjelesnu supstanciju takve

promjene koje traže ulijevanje duše. Oni postavljaju uvjete odnosno dispoziciju koja po naravi traži stvaranje duše. To je dosta da se može reći, da roditelji u pravom smislu rađaju čovjeka.

G. Teza: Pojedine ljudske duše stvara Bog onda kad se sjedinjuju s tjelesima.

One dakle ne bivstvuju prije negoli su ulivene u tjelesa. Zablude koje tvrde egzistenciju duše prije tijela, nazivamo preegzistencijanizam, odnosno metempsihizam ili palingenizam.

a/ Protiv apsolutnog preegzistencianizma govori gen 2 7, gdje se kaže da Gospod nadahnu u lice čovjeka duh životni i posta čovjek duša živa. Duša dakle dolazi barem po naravi iza oblikovanja tijela. U gen 1 31 kaže se da je Bog sve stvorio veoma dobro. A to se ne bi moglo reći kad bi ljudska duša za kaznu bila zatvorena u tijelu. Adamova duša nije dakle stvorena prije, a onda zbog grijeha zatvorena u tijelo. To isto vrijedi i za Adamove potomke. Isto potvrđuju i tekstovi gen 1 28, rim 5 12, 9 11-12.

b/ Protiv apsolutnog ublaženog preegzistencianizma donosi Sv. Pismo indirektni dokaz tekstovima, kojima se dokazuje da je duša forma tijela. Dokaz protiv relativnog preegzistencianizma pružaju tekstovi iz kojih se vidi da odmah iza smrti dolazi sud, i da će ljudi uskrsnuti u istim tjelesima koja sada imaju, lk 16 22, dap 1 25, apk 7 9, 2 kor

5 1o, 2 mak 7 1, mt 22 28, rim 8 7.

c/ Sv. oci ustali su protiv svih oblika preegzistencianizma.

d/ I unutrašnji razlozi govore za neistinitost preegzistencijanizma, jer savjest naša ništa ne zna o tome da bi naše duše bivstvovale prije nego su ušle u tjelesa... Duša bi po sebi mogla bivstvovati prije tijela, ali za njezino puno savršenstvo traži se da bude sjedinjena s tijelom, a to zato jer je duša forma ljudskog tijela. I drugi razlozi govore protiv egzistencijanizma.

H. Teza: Bog stvara i ulijeva ljudsku dušu u samom času začeća

Objašnjenje: Neki misle da se duša ne ulijeva u tijelo prije rođenja. Drugi vele da se ulijeva u međuvremenu između začeća i rađanja. Najveći dio skolastika, osobito skotisti, kažu da se razumna duša ulijeva u času oplodnje. Prvo je mišljenje osuđeno kao krivovjerje. Drugo mišljenje uživa neku vjerojatnost zbog ugleda sv. Tome i drugih nekih starijih bogoslova. To se mišljenje oslanja zapravo na Aristotelov nauk o duši. Treće je mišljenje najvjerojatnije i danas gotovo općenito među bogoslovima.

a/ Ovo mišljenje potvrđuje nam i Sv. Pismo. Vidi job 3 3, psal 5o 3, lk 1 31.

b/ O času animacije sv. oci ili ne

govore ili su podijeljeni tako da jedni zastupaju posrednu a drugi neposrednu animaciju. Ipak treba priznati da u patrističko doba nauka o neposrednoj animaciji nije bila potpuno osvijetljena ni priznavana.

c/ Nauka o neposrednoj animaciji bila je potisnuta sve do XVII. stoljeća. Tada su se počeli mnogi učenjaci, osobito liječnici dizati protiv manje više općenitog mišljenja skolastičkih filozofa i teologa. Ipak još ni danas nije postignuta potpuna jedinstvenost bogoslova obzirom na taj problem.

d/ Teorija neposredne animacije ima veliko uporište i u praktičnom životu Crkve, koja na taj način odaje svoje mišljenje. Crkva na pr. slavi blagdan Bezgrješnog Začeća, dakle pretpostavlja neposrednu animaciju. A blažena Gospa začeta je kao i svi ostali ljudi. I dogmatska bula Pija IX. o Bezgrješnom Začeću tako je stilizirana da predpostavlja neposrednu animaciju. Suvremeno crkveno zakonodavstvo također je izgrađeno na istoj pretpostavci, jer udara kaznom izopćenja pobačaj zametka makar od jednog dana.

e/ Konačno fiziologija nas uči da se zametak od prvog časa ukazuje kao zaseban organizam, koji sam proizvodi cirkulaciju svojih sokova i velikom brzinom razvija se u smjeru prema čovjeku. Hranu dobivenu od matere prerađuje u vlastitoj djelatnosti. Embrij dakle ima od prvog časa svoje vlastito počelo vegetativnog života ili dušu. A nema nikakva razloga da to ne bude razumna duša.

IV. O čovječjoj naravi

A. Teza: Čovjek se sastoji samo iz dva bitna dijela: tijela i razumne duše.

Objašnjenje: Tijelo je supstancija koja po svojoj naravi traži, da bude u prostoru, a posjeduje razne oćutne kakvoće. Duša je životno počelo vegetativnog, senzitivnog i razumnog života. Razumnost označuje najviši stupanj organskog i psihičkog života, koji se očituje u spoznaji i htijenju.

a/ Da je čovjek sastavljen iz tijela i duše, definirani je članak vjere. Isto je tako definirano da je čovječja duša razumna, jedna i istovetna sa senzitivnom dušom. Da je vegetativna, nije doduše izričito definirano, ali je sadržaj katoličkog vjerovanja (fidei proximum).

b/ Sv. Pismo stavlja naime životno počelo čovjeka u jedninu. Čovjek je postao "životinja i čovjek" po jednom istom dahu. Vegetativna dakle i senzitivna duša, po kojoj je Adam postao živo biće jest jedno te isto sa razumnom dušom. Vidi gen 1 28, 2 7 i t.d. Ima i drugih mjesta Sv. Pisma, gdje se spominju samo dva dijela čovjeka, tijelo i duša, pa se opravdano zaključuje da je u čovjeku samo jedna razumna duša, vidi ezek 37 5 6, lk 8 5o i t.d.

c/ Prije Apolinarova krivovjerja ima mnogo izjava sv. otaca o jednoj duši u čovjeku, no treba priznati da ta

svjedočanstva nisu još tako jasna kao kasnije.

d/ Da čovjek ima razumnu dušu koja je istovetna sa vegetativnom i senzitivnom, dokazuje nam naša svijest, jer je u nama isto počelo koje osjeća i misli. Ja naime razumijem, gledam, slušam i t.d. Isto je počelo osjećanja i vegetativnog života. Povrh toga životne moći čovjeka međusobno se priječe u djelovanju: dok intentivno djeluje razum, u izvjesnoj mjeri omlitavi vegetativna i senzitivna moć i obratno. Slijedi dakle da sve životne moći čovjeka imaju svoj izvor u jednom počelu.

Napomene. Za rješavanje poteškoća valja znati ovo:

1/ duša promatrana u sebi kao počelo spoznaje i htijenja, koje je na nutarnji način neovisno od tijela zove se duh, spiritus. Ukoliko pak duša oduhovljuje tijelo te s njime čini jedno počelo vegetativnog i senzitivnog života, zove se duša, anima.

2/ Premda je ljudska duša formalno jedna, ona je ipak virtualno mnogostruka jer ima razne moći i djelovanja. Osim toga riječju duh, spiritus, označuju sv. oci katkada darove milosti ili darove Duha Svetoga ili samog Duha Svetog koji stanuje u duši pravednika. Budući pak da je savršen samo onaj koji ima milost, sv. oci gdjekada tvrde da se savršen čovjek sastoji iz tijela, duše i duha.

3/ U jednoj istoj duši pojmovno, ratione, razlikuje se viši i niži dio. U jednom istom čovjeku razlikuje se du-

hovni dio od životinjskog prema počelima koja ga u ćudorednom redu gibaju na djelovanje. Naravan čovjek, animalis, psyhikoš, sudi po zemaljskim načelima. Duhovan, spiritualis, pneumatikos, djeluje pod utjecajem Duha Svetoga. Katkada psyhikon, animale, označuje smrtna čovjeka odnosno njegovo zemaljsko stanje, a pneumatikon, spirituale, stanje proslavljenog čovjeka. Pneumatika su vrhunaravni darovi Duha Svetoga. Ljudska duša, ukoliko je pod njihovim utjecajem, zove se pneuma i protivi se "to noi" t.j. duši ukoliko je vodi naravni razum[x] Darovi Duha Svetoga, pneumata, podložni su čovjeku 1 kor 14 14, 32, 15 44, 2 14. 15. Sveto Pismo dakle razlikuje čovječje moći, a osobito naravni i vrhunaravni red ali ne govori o nekim dijelovima duše; vidi i dap 2o lo i jak 2 26.

4/ U hebr 4 12 uči Pavao: Božje znanje sve proniče, i najunutarnjiji čovječji život i s obzirom na niže sposobnosti i svojstva, koja ima zajednička sa životinjama i s obzirom na viša, koja su im zajednička s anđelima.

5/ U lk 1 46.48 nalazi se pjesnički paralelizam i to sinonimni, gdje duša i duh znače jedno te isto.

---

x koji je grijesima oslabljen.

B. Teza: Duša i tijelo tako se sjedinjuju da iz njihova sjedinjenja nastaje jedna narav.

Objašnjenje: Po općenitom skolastičkom mišljenju "narav" je sama bit ili supstancija bića, ukoliko je pomišljamo kao unutarnje počelo djelovanja. Materija tijela je po naravi određena da se sjedini s dušom da s njome čini sastavljenu supstanciju. Isto tako je duša po naravi određena da s tijelom čini potpunu supstancu. Ovo sjedinjenje nije akcidentalno. Duša i tijelo tek po sjedinjenju čine posebnu narav, i tada im pripada jedinstveni i nerazdijeljeni bitak. Ima autora koji misle ponešto drukčije.

a/ Da se duša i tijelo sjedinjuju u jednu narav definiran je članak vjere. U svim naime kristološkim definicijama formalno se ističe da je Krist pravi čovjek. U toj istini implicite je sadržan nauk da su duša i tijelo jedan bitak i jedno počelo svega djelovanja u čovjeku.

b/ Prema gen 2 7 čovjek je tako sastavljen iz duše i tijela da je duša ono počelo koje oživljuje, a tijelo subjekt koji je oživljen. A to se ne bi moglo reći, kad duša i tijelo ne bi sačinjavali jednu narav. Jer kao što se za vozilo ne može reći da je živo jer ga pokreće živa sila, tako se ni za tijelo ne bi moglo reći da je živo, kad ne bi s dušom bilo sjedinjeno u jednu narav.

c/ I sv.oci uče da iz duše i tijela nastaje jedna narav. Prema njima čovjek je razumna životinja koja se sastoji iz duše i tijela. Oni pobijaju Platona koji poriče jedinstvo ljudske naravi. Tijelo i duša naravni su dijelovi sastavljene naravi, dok božanstvo ne može biti naravni dio nečega.

d/ Napokon mi iskustvom zapažamo u sebi djelovanja koja imaju izvor u duši i tijelu. Sjetilna bol pretpostavlja tvarni subjekt t.j. organ koji je oživljen dušom. A svako djelovanje izlazi iz neke naravi jer je narav počelo koje djeluje.

C. Teza: Ljudska duša i tijelo ujedinjuju se u jednu osobu.

Objašnjenje: Osoba je razumna narav, koja bivstvuje u sebi, za sebe i sebi. Sve se u biću njoj pridijeva.Osoba zbog razumne spoznaje posjeduje sebe ne samo materialiter, na materijalne načine, nego i intentionaliter, svijesno i spoznajno. Premda je svaki čovjek osoba, nije isti razlog zašto je čovjek i zašto je osoba. Nadalje, narav može biti na pr. ljudsko tijelo promatrano za sebe, dok osoba mora biti potpuna supstancija. Da postoji stvarna razlika između osobe i naravi dokazuje nam tajna utjelovljenja Kristova. Kristova naime ljudska narav nije osoba. Ipak se ljudsko sjedinjenje duše i tijela premda je osobno, ne može nazvati hipostatsko jer kod čovjeka ne postoji osoba prije sjedinjenja duše i tijela.

a/ Da se duša i tijelo sjedinjuju u jedinstvo osobe, definirana je istina vjere.

b/ Prema gen 2 7 očito se vidi da se duša i tijelo sjedinjuju u jednu osobu, jer inače bi samo duša bila živa a ne i tijelo. I razum nam kaže da po sjedinjenju duše i tijela nastaje jedan subjekt kojemu se sve pridijeva. To je očito iz Sv. Pisma, tradicije i običnog načina govora. Za istog se naime čovjeka kaže da hoda, jede, umire i t.d., kao i da vjeruje, ljubi, poštuje Boga i t.d. Prvo pripada čovjeku ukoliko ima tijelo, a drugo mu pripada zbog duše. Ovakav pak način govora pretpostavlja jednu osobu. Kad ne bi nastala jedna osoba ne bi nastala ni jedna narav. Narav naime pripada osobi. Osoba je počelo koje narav posjeduje i njime djeluje, a narav je počelo kojim osoba djeluje.

c/ Sv. oci izrično tvrde da iz sjedinjenja duše s tijelom nastaje jedan čovjek, jedna osoba.

Napomene: Za rješavanje poteškoća valja znati ovo:

1/ tijelo je sredstvo, ali sjedinjeno sa glavnim uzrokom na supstancijalni način. Zato s pravom kažemo, da "čovjek pada", kad mu tijelo pada. A kad mu pada pero iz ruke, ne kažemo da pada čovjek, jer je pero samo akcidentalno povezano s čovjekom.

2/ nije svaka pojedinačna supstancija hipostaza ili osoba nego ona koja ima potpunu narav neke vrste. Stoga se ruka ili noga pa ni duša ne može zvati

osoba, jer je dio ljudske vrste.

D. Teza: Ljudska duša i tijelo sjedinjuju se u jednu supstanciju.

Objašnjenje: Supstancija je biće koje bivstvuje u sebi i za sebe. Ona je potpuna ili nepotpuna. Supstancija konkretna ili pojedinačna i ujedno potpuna zove se supozit. Potpuna konkretna supstancija zove se i hipostaza. Ako je takva supstancija i razumne naravi, zove se osoba. Bit, narav i supstancija označuju pojmove formalno različne, ali u biću oni su stvarno jedno te isto.

a/ Općenita je filozofska i bogoslovska nauka da se u čovjeku duša i tijelo ujedinjuju supstancijalno t.j. u jednu supstanciju. Učinak je naime sjedinjenja duše i tijela nova supstancija. Ta nauka pretpostavlja da su duša i tijelo nepotpune supstancije, koje se ujedinjuju kao materia prima koja je još u sebi neodređena da bude ovo ili ono biće, i forma koja može oblikovati samo ovu određenu materiju, ujedinjenu u jedan potpuni bitak.

b/ Duša i tijelo ujedinjuju se naime u jedinstvo naravi pa prema tome i u jedinstvo supstancije. Sv. Pismo i oci pridijevaju vlastitosti i djelovanja tijela kao i vlastitosti i djelovanja duše čovjeku kao jednoj te istoj stvarnosti, kao jednom te istom supstancijalnom bitku. Vidi ezek 37 5-10 gen 2 7 i t.d. Kad iz sjedinjenja duše i tijela ne bi nasta

la nova supstancija, nego bi duša i tijelo bile dvije potpune supstancije, različite medjusobno brojem i vršću kako hoće protivnici, tada bi tijelo moralo djelovati na dušu a duša na tijelo prelaznim djelovanjem (per actionem transeuntem).

c/ Duša i tijelo sjedinjuju se po unutrašnjem međusobnom davanju iz kojeg nastaje supstancijalno jedno po sebi, naime nerazdijeljen čovjek. Duša se saopćuje materiji čitava, ali ne čitavom svojom moći. Razumna moć ostaje samo u duši, a senzitivna i vegetativna "u čovječjem sastavu" (in composito humano).

Napomene. Za rješavanje poteškoća treba znati:

1/ nema protuslovlja u tome da se duh s materijom sjedinjuje, ako je taj duh nepotpuna supstancija.

2/ Duša i tijelo se međusobno proniču, ali se ne miješaju u tom smislu da bi se jedno mijenjalo u drugo. Oni ne prestaju biti ono što jesu, samo prestaju biti na onaj način na koji su bili prije ujedinjenja.

3/ Dok na pr. elementi nisu u kemijskom spoju formalno nego samo virtualno, može se reći da je čovjek formalno "duša i tijelo", ukoliko je jedno i drugo ujedinjeno u jedinstvo ljudskog kompozita. Nisu naime tijelo i duša dvije supstancije koje zbiljski postoje, nego iz njih nastaje supstancija koja zbiljski postoji.

4/ Ljudska je duša u sebi najnesa-

vršenija među svim duhovnim supstancijama, i po naravi traži da pomalo stiče svoju savršenost i da pomoću tijela stiče slike osjetnih stvari koje će u stanju odijeljenosti od tijela duši mnogo koristiti, da uzmogne savršenije spoznavati. Sv. Toma kaže: posljednja savršenost naravne spoznaje ljudske duše jest to da spoznaje odijeljene supstancije. No do toga savršenije dolazi time što je u tijelu, gdje se na to sprema učenjem, a osobito sticanjem zasluga. Dakle se uzalud ne sjedinjuje s tijelom...

E. Teza: Ljudska duša je forma tijela uistinu, po sebi i bitno (vere, per se, essentialiter).

T.j. duša je forma u vlastitom a ne u metaforičkom značenju. Ovo je definiran članak vjere.

a/ Iz teksta gen 2 7 očito se vidi da je duša forma tijela. Onaj naime subjekt, koji je po sebi bio mrtav, postao je po razumnoj duši živo biće i to razumno, stvoreno na sliku Božju. Duša je dakle lik koji tijelo odredjuje da bude ljudski bitak. Sv. Pismo nadalje često tvrdi da je čovjek sastavljen iz duše i tijela kao supstancijalan subjekt, koji se razlikuje od svih drugih bića te ih sva nadvisuje razumnom dušom. A to znači da je razumna duša forma tijela po sebi i bitno. Vidi crkv 12 7, mt lo 28, ezek 37 3 i t.d.

b/ Prema tradiciji u čovjeku je samo jedna i to razumna duša, koja oživlju

je materiju, i s njome se sjedinjuje u jednu narav. Ovdje je važan aksiom sv. otaca: Riječ (Sin Božji) je uzela tijelo po duši (mediante anima).

c/ I razum nam dokazuje da je duša životno počelo čovjeka, pošto je vegetativna, senzitivna i razumna duša u čovjeku jedno životno počelo.

F. Teza: U čovjeku je samo jedna supstancijalna forma, razumna duša, koja se neposredno sjedinjuje s prvom materijom.

a/ Hilomorfizam uči da među tjelesima postoji supstancijalna razlika. Hilomorfizam ima više oblika. Tomistička škola uči da je u svakom živom biću samo jedna forma od koje pratvar prima svoje vrsno određenje, t.j. dobiva to da bude "tijelo" i da bude "živo". Škotistička škola drži da su u živim tjelesima dvije forme. Forma naime "tjelesnosti", corporeitatis, oblikuje pratvar u "tijelo". Mnogi suvremeni skolastici dopuštaju u sastavljenom tijelu mnogo supstancijalnih formi. U sastavljenom naime tijelu ostaju forme elemenata, no k njima dolazi nova forma kompozita koja kod raspadanja nestaje. Ovo se zove supstancijalna manja promjena, u opreci prema većoj po kojoj kod spoja elementi gube svoju formu tako da ostaje gola pratvar, s kojom se onda spaja jedna jedina forma sastavljenog tijela. Ovu manju supstancijalnu promjenu sve više prihvaćaju moderni skolastici da bi uskladili

filozofiju sa modernom fizikom i kemijom.

b/ Čisti ili adinamički atomizam uči da su atomi apsolutno nedjeljivi. Međutim danas se zna, da su atomi djeljivi u protone i jezgru. Hilomerizam kao teorija stoji u sredini između hilomorfizma i atomizma. Prema toj teoriji organska bića sastoje se iz materije i forme. Anorganska bića sastavljena su iz materijalnih supstancijalnih dijelova t.j. atoma. Tjelesa su atomi, međusobno povezani izvjesnom energijom. Ovaj potonji nazor zove se hilostemizam odnosno hilodinamizam.

Najvjerojatnije se čini mišljenje sv. Tome i tomista.

c/ Na pitanje da li je vijenski koncil htio reći da je razumna duša "forma" tijela u smislu peripatetičko-tomističkom, odgovaramo: koncil to nije htio, jer to nije bilo u okviru onoga što je koncil htio definirati. Osim toga baš u ono vrijeme bila je tomistička nauka među bogoslovima malo obljubljena, a definiciju koncila sastavljali su franjevački bogoslovi. Nije dakle definirano da je razumna duša "jedina forma tijela". Slobodno je dakle sa skotistima učiti, da osim razumne duše postoji forma tjelesnosti, corporeitatis.

d/ Što se tiče naučavanja da u čovjeku ima više formi, valja reći: s bogoslovskog gledišta može se ovo stanovište zastupati, dok su sa filozofskog gledišta mišljenja podijeljena. Neki zastupaju opstojnost samo jedne forme, a ne-

ki opstojnost više formi.

e/ Dinamički atomizam koji uči da ima toliko vrsta atoma koliko ima elemenata, ne mora se odbaciti, ali dakako uz pretpostavku da su i atomi sastavljeni iz pratvari i forme kao iz dvaju supstancijalnih počela koja ga sastavljaju i čine određenom vrstom.

f/ Prema teoriji elektrona redaju se elementi prema broju elektrona i to tako da svaki slijedeći elemenat dodaje prijašnjemu jedan elektron. Svi su elektroni istovrsni i ne daju se dalje rastaviti. Prema ovoj teoriji bilo bi najosnovnije prvo počelo elektron, dok u jezgri atoma prevladava drugo osnovno počelo, no ovo se dosada zasebno nije moglo promatrati i ustanoviti. Neki kažu da je taj drugi osnovni elemenat jezgra hidrogenija (vodika), koji se zato zove proton. Sve ostale jezgre bile bi dakle sastavljene iz ovog protona, jednog ili više njih, i odredjenog broja protona, no tako da uvijek prevladava elektropozitivna kakvoća. Da se pak izbjegne actio in distans, dopušta se opstojnost etera u kojem se elektroni gibaju. Nauka o elektronima može se braniti, jedino treba kazati da i elektroni i jezgra kao i eter moraju biti sastavljeni iz materije i forme. Ne ulazimo u skolastičku polemiku da li su u živom tijelu elektroni odnosno atomi oblikovani neposredno dušom kako to hoće tomisti, ili svojom neposrednom supstancijalnom formom.

Napomene. Za rješavanje poteškoća dajemo ove smjernice:

1/ riječi pretvorbe u sv.misi proizvode ono što znače. Njihovom snagom proizvodi se samo ono što je potrebno da forma pretvorbe ne bude neistinita. Dakle je snagom pretvorbenih riječi prisutna Kristova duša samo ukoliko daje materiji to da je "tijelo", a ne ukoliko je "živa", senzitivna odnosno razumna. T.j. snagom pretvorbenih riječi stavlja se pod priliku kruha Kristova duša "uzeta materijalno", ukoliko je forma tjelesnosti, a ne stavlja se duša onamo "uzeta formalno" t.j. ukoliko je duša i li ukoliko oduhovljuje tijelo. U bitku tijela (in esse corporis) duša je stvarno uključena, ali nije formalno ukoliko je duša. Pretvara se dakle forma kruha u formu tijela Kristova ukoliko ta forma daje "esse corporeum", a ne "esse animatum".

2/ Ni po kojem mišljenju nije mrtvo Kristovo tijelo bilo posve isto,koje je bilo živo. Ipak se za mrtvo tijelo može reći da je isto sa živim s obzirom na supozit, s obzirom na pratvar i obzirom na formu tjelesnosti. Ovo dakako vrijedi samo za Kristovo tijelo, jer mrtvo tijelo bilo kojeg čovjeka ne ostaje sjedinjeno s nekom trajnom hipostazom kao mrtvo Kristovo tijelo. Ljudsko mrtvo tijelo nije "jedno simpliciter nego samo "secundum quid", jer je naime isto po materiji ali nije po formi.

3/ Za tri dana Gospodinove smrti materija tijela i krvi ostala je hipostatski sjedinjena s Riječju, jer je ta materija ponovno imala biti oblikovana od duše i jer je prolivena krv opet morala upotpuniti tijelo koje je imala ob

likovati duša. I jer tada materija nije bila oblikovana od duše nego od druge forme, stoga je Riječ zbog materije bila ujedinjena s tom formom koja se zove "lešinja forma". U uskrsnuću opet kad je materija izgubila lešinju formu, napustila ju je i Riječ. Dogodilo se kao i u Kristovu životu: što je tijelo hranjenjem pretvaralo u vlastito meso, to je sebi Riječ hipostatski sjedinila; što je tijelo napuštalo, napuštala je i Riječ.

4/ U lješini nema težnje za jedinstvom nego za raspadanjem na mnogo pojedinih elemenata koji su ondje virtualno sadržani. Nove forme elemenata proizvode se "ex potentia materiae". Ono što je uzrok dijeljenja duše od tvari, ujedno je uzrok proizvodnje nove forme iz tvari. Narav naime za takvom formom ne teži, no ona nužno slijedi iza kvarenja naravi, kao što iza kvarenja vina slijedi ocat.

5/ Nema dvojbe da je tijelo sjedinjeno s dušom doista tjelesna supstancija, jer nastaje iz materije i neke duhovne forme koja svojom moći sadrži niže forme.

6/ Da je razumna duša forma tjelesnosti ne znači da je ona sama tjelesna ili protežna, nego da je forma koja s materijom sačinjava jednu sastavljenu supstanciju sposobnu za kolikoću.

7/ Mi ne gledamo biti stvari i zato govorimo o njima kako nam se prikazuju. Stoga u običnom pučkom smislu riječ "tijelo" označuje protegnutu supstanciju koja ima materijalno djelovanje i su

protstavlja se duhovnoj naravi, dok riječ "duša" znači čovječji duh ukoliko je oprečan tvari. No sa filozofskog stanovišta duhovna duša ulazi u sastav bitka čovječjeg tijela kao njegovo formalno počelo. Duša je ono po čemu ljudsko tijelo ima zbiljski bitak. Duša je dakle forma tijela.

8/ Kad se za dušu kaže da je forma tijela, ne tvrdi se drugo nego da duša saopćuje tvari bitak tijela. A za to je dosta da virtualno sadržava savršenost koju formalno sadržavaju forme nižega reda, t.j. da je virtualno tjelesna.

V. Ljudska duša je duhovna supstancija

A. Teza: Stvarno duhovno je sve što je bitno neovisno od tvari.

Objašnjenje: Čisti duh je supstancija koja nije ni na koji način sastavljena iz materije niti je u bivstvovanju i djelovanju zavisna od materije ni na nutarnji ni na vanjski način. Duhovna supstancija ne zavisi od tvari u bivstvovanju i djelovanju na unutarnji način ali zavisi na vanjski način. I dok materijalne forme kao što su životinjske duše, ne mogu bivstvovati i djelovati neovisno od materije, ljudska duša može neovisno od tijela i bivstvovati i djelovati. Zato je duša subzistentna

forma jer je određena da oblikuje materiju i jer može neovisno od materije bivstvovati.

a/ Duhovnost duše jest članak vjere, predložen na vjerovanje po trajnom propovijedanju Crkve. I Sv.Pismo dijeli dušu od tijela, cf mudr 9 15, prič 12 7, gal 5 17, mt 10 28, 1 kor 2 11, rim 8 16, dap 7 58, lk 23 46.

b/ Mnogi sv.Oci izrično uče da je duša duhovna supstancija, i bore se protiv materijalističkog traducijanizma,i emanatizma. U dokazivanju besmrtnosti ljudske duše također očituju svoje mišljenje. Ipak neki sv.oci nisu imali o duhovnosti jasan pojam. No ovi ne poriču opstojnost same duhovnosti naše duše i anđela.

c/ I razum nam veli da je ljudska duša počelo djelovanja neovisnih o materiji. To nam dokazuje djelovanje uma i volje; osobito u stvaranju općenitih pojmova duša je svjesna sebe i svojih spoznajnih čina. A volja teži i za nematerijalnim dobrima, dok je organska,sjetilna moć upravo zato jer je organska i materijalna, sposobna da teži samo za materijalnim dobrima. Dakako da sjetila sudjeluju kod razumske spoznaje na vanjski način. I red milosti nužno pretpostavlja duhovnost duše.

d/ Da svaki čovjek ima svoju jednu dušu, nije potrebno dokazivati, jer je to očito iz Sv.Pisma i nauke Crkve.Svaki naime čovjek "prima plaću po svojim djelima".

VI. Ljudska duša po naravi je neumrla

Objašnjenje. Po biti je besmrtan samo Bog, jer samo njemu život i postojanje nužno pripada po samoj njegovoj biti. Po naravi je besmrtno biće koje nije nužno, ali njegova narav traži da uvijek živi, t.j. da ga Bog vazda podržava u bivstvovanju. Ovako su besmrtni anđeli i ljudska duša. Iza uskrsnuća tijela bit će naša tjelesa po milosti besmrtna.

A. Teza: Besmrtnost duše je definirani članak vjere. Ljudska duša je po naravi besmrtna.

a/ Da je duša doista besmrtna, to pretpostavlja čitava ekonomija spasenja. Vidi gen 15 15, 25 8, 37 35, 5 mojs 18 11, 1 kralj 28 15, job 19 26, mudr 3 2, mt 10 28, lk 16 22, 23 43, 1 petr 3 19.

b/ Sv.Oci smatraju nauk o besmrtnosti duše temeljem etike vrhunaravnog reda i taj nauk oni iznose najjasnijim riječima, premda još nisu potpuno shvaćali narav duše i njezin život iza smrti.

c/ Da je duša po naravi besmrtna, dokazuje nam i Sv.Pismo, prop 12 17. I sv.oci uče da je duša besmrtna, i to zbog svoje razumne i slobodne naravi.I razum nam kaže da u naravi ljudske duše nema nikakva razloga za raspadanje

ili uništenje. A Bog stvorivši dušu s naravnom sposobnošću za trajni život, zbog svoje mudrosti i pravednosti, neće dušu nikada uništiti. Ipak je vazda potrebno Božje djelovanje koje dušu podržava u bivstvovanju. Duša je dakako i po naravi besmrtna, jer ova nužda za uzdržavanjem je samo nemoć bivstvovati neovisno od Boga, što spada na bit nenužnog bića.

Napomene. Za rješavanje nekih poteškoća valja znati:

1/ nauk o besmrtnosti duše nalazi se i u najstarijim knjigama SZ. gen 15 15, 25 17, 35 29, i t.d. Psalmi često govore o nagradi iza smrti. na pr. psal 48 i t.d. Svi istočni narodi vjerovali su u besmrtnost duše, a Židovi su bili među njima najreligiozniji.

2/ Doduše, način života iza smrti prikazan je vrlo oskudno i rijetko se govori o budućem životu; no ipak treba reći da je "šeol" jasan dokaz opstojnosti drugog svijeta. "Šeol" etimološki znači ponor ili mjesto odgovornosti, a možda znači neku podzemnu šupljinu. Svakako je šeol neugodan i nezasitan te opor i nemio. Šeol je mjesto tame, žalosti i užasa. Ujedno je mjesto kazne ali samo za grješnike. U postepenom razvoju objave postajalo je sve jasnije da je sudbina pravednika i grješnika u šeolu različita. Takva je spoznaja sigurno postojala oko 200. godine pr.Kr. To je jasno iz apokrifnih knjiga, a osobito iz knjige Mudrosti i druge Makabejske 15 12-16. U 2 mak "šeol" je mjesto čišćenja, odakle se duše mogu izbaviti po žr-

tvama živih.

3/ Lako je shvatiti zašto su pravednici SZ smatrali život iza smrti žalosnim: nisu se nadali gledanju Boga nego su samo očekivali neku nagradu za koju nisu znali kakva će biti, hebr 11 13. I zato se u 1 petr 3 19 naziva stanovanje mrtvih zatvorom odnosno tamnicom, a to je bio pretpakao. A što se malo govori o budućem životu, razlog je taj što se malo o tom životu znalo. A ovo malo je dosta često istaknuto u Sv.Pismu, t.j. da duše iza smrti žive u šeolu i da se ondje providnost Božja za njih brine. Osim toga su u ono doba bila više naglašivana vremenska dobra i kazne, premda ne isključivo.

4/ Ni prop 3 19 ne poriče besmrtnost duše, jer ondje pisac vjerojatno izriče svoje začuđenje zbog toga, što je mali broj ljudi koji razmišljaju o prekogrobnom životu.

VII. Čovjek je naravna slika Božja

1. Predočivanje Boga po stvorovima može biti na način "traga" i na način "slike". "Trag" postoji onda kada se odražava samo uzročnost uzroka ili neka njegova opća svojstva. Tako je na pr. pepeo trag ognja i t.d. "Slika" postoji onda kada učinak prikazuje uzrok u njegovoj vlastitoj formi na pr. kraljev kip. Slika može biti savršena i nesavršena.

Savršena slika Božja je samo Sin Božji dok je čovjek stvoren na sliku Božju. Očito je stoga, da je nužno samo jedna savršena slika Božja.

2. U svim nerazumnim stvorovima nalazi se sličnost Božja na način "traga". Bez svijetla objave za nas je to samo "trag" jednoosobnog Boga. Kad kažemo da se u stvorenjima nalazi i dokaz troosobnog Boga, hoćemo reći samo to da je u svakom stvorenju neki trag Božje moći, mudrosti i dobrote. A budući da je mudrost Božja Sin Božji a ljubav Duh Sveti, slijedi da su tri božanske osobe stvarno predočene u stvorenjima, premda se to samim razumom ne može dokazati.

3. U razumnim stvorenjima predočen je Bog na način "slike". Vidi gen 1 27, 9 6, crkv 17 1, 1 kor 17 7 i t.d. To nam dokazuje i razum jer razumno biće nalikuje Bogu ne samo ukoliko jest, nego ukoliko spoznaje. Dakako da je ova slika nesavršena i analogna t.j. razumnost je na drugi način u Bogu a na drugi način u stvoru.

4. Anđeli su mnogo savršenije slike Božje nego čovjek. Ipak se ovaj naziv "slika Božja" daje u prvom redu čovjeku, osobito zato jer je čovjek slika Boga kao gospodara svijeta zbog gospodstva koje čovjek po tijelu vrši na svijetu.

5. Čovjek je također slika trojednoga Boga, što treba shvatiti ovako: kad smo jednom iz objave spoznali presv. Trojstvo možemo u čovjeku naći neku sliku ili analogiju Trojstva, jer se i u čovjeku nalazi izlaženje riječi po umskom dje-

lovanju i izlazak ljubavi voljnim djelovanjem...

Bilješka: Ovdje iznosimo definiciju i diobu vrhunaravnoga:

1/ Vrhunaravno je ono što je iznad naravi. Vrhunaravno u odnosu prema supstanciji u kojoj se nalazi kao savršenost koja joj ne pripada, je sve ono što ne sačinjava bit te supstancije niti iz nje proizlazi niti se traži za njezinu opstojnost i djelovanje. Vrhunaravno je, dakle, sve ono što nadmašuje naravne težnje i sile neke supstancije. Vrhunaravno, promatrano u odnosu prema supstanciji kojoj ta savršenost pripada, je dioništvo savršenosti bitno višega reda.

2/ Vrhunaravno po biti je ono što je vrhunaravno po samoj savršenosti u sebi. Ovo vrhunaravno može biti relativno ili apsolutno. Relativno vrhunaravno nadmašuje naravne sile i težnje supstancije, u kojoj se nalazi. Apsolutno vrhunaravno nadilazi sposobnosti svakog stvorenog i mogućeg bića. Vrhunaravni vanjski dar je na pr. utjelovljenje, objava, sakramenti. Unutrašnji vrhunaravni dar je svijetlo slave, gledanje Boga, milost posvetna, a prolazni dar je na pr. prosvjetljenje uma, nadahnuće volje i t.d. Vrhunaravno obzirom na način je na pr. uskrsnuće mrtvaca, jer je život nešto naravno, samo je način vrhunaravan. Mimonaravno po biti je ona savršenost koja se daje, a nadilazi sposobnost one naravi kojoj se saopćuje, na pr. anđeosko znanje. Mimonaravno po načinu je na pr. ljudska spoznaja koja bi se zbi-

vala na način anđeoski i t.d.

3/ Vrhunaravni red je zgodno raspoređjenje sredstava bitno vrhunaravnih za svrhu bitno vrhunaravnu.

4/ Vrhunaravno pretpostavlja narav. Vrhunaravno obzirom na svoj postanak ne izvire iz naravi nego je nadilazi. U naravi postoji sposobnost da u sebe primi vrhunaravno. Ta se sposobnost zove obedijencijalna potencija ili moć podložnosti.

Za ispravno shvaćanje ove moći valja znati: a/Za ostvarenje vrhunaravnoga u čovjeku potreban je fizički utjecaj Božji, koji je različan od Božjeg uzdržavanja sviju stvari i njegova sudjelovanja s djelovanjem svih bića.

b/ Naravna moć znači sposobnost da biće svojim silama proizvodi neki čin, a moć podložnosti je sposobnost primiti u sebe neki čin ili ga izvršiti višom silom. Naravna moć može se potpuno ostvariti, dok to ne vrijedi za moć podložnosti jer je svemoć Božja neiscrpiva, i zato stvorenje uvijek može nešto od Boga u sebe primiti. Ipak je moć podložnosti nešto pozitivno i stvarno što se osniva na samoj naravi bića. No nije neko svojstvo koje bi se od bića razlikovalo, nego je s moćima bića stvarno jedno te isto. To je zapravo sama narav bića odnosno njegove moći. Između naravnih moći i moći podložnosti postoji samo logička razlika s osnovom u stvari, koja postoji onda kad se u samom predmetu nalazi razlog zašto naš um o jednoj stvari pravi više pojmova. Ista dakle

moć zove se naravna ukoliko se odnosi na naravni čin, i zove se moć pokornosti ukoliko se odnosi na vrhunaravni čin. Odatle slijedi da se ne može svaki vrhunaravni dar saopćiti bilo kojem biću. Tvorna moć daje lik svome objektu a trpna prima neki lik od svoga objekta. Moć pokornosti je pasivna ukoliko se promatra kao sposobnost bića da primi utjecaj Božji u sebe. No ujedno je i aktivna moć ukoliko biće nešto čini što nadilazi njegove sile, na pr. čin vjere. Moć podložnosti je u neku ruku most između naravi i nadnaravnoga, i to utoliko ukoliko božanski utjecaj ima u samoj naravi uporište da je može dići u vrhunaravni red.

5/ U čovjeku ne može postojati naravno teženje u strogom smislu za vrhunaravnim uopće, no može postojati razumna naravna težnja za Bogom kao konačnom svrhom u naravnom redu. Da li čovjek može imati razumno teženje za vrhunaravnim dobrima prije objave, bogoslovi se u tome ne slažu. Sv.Toma kaže: premda se čovjek po naravi nagiba prema posljednjem cilju, ne može ga po naravi postići nego samo po milosti, i to zbog odličnosti onoga cilja.

6/ Vrhunaravno nadopunjuje i usavršuje narav, premda nadilazi zahtjeve i moći naravi. Ne stoji dakle da vrhunaravni darovi samo pomažu naravne sile, da u svome okviru mogu uspješnije djelovati; vidi 1 kor 15 lo, 2 kor 3 5, fil 2 13. Tako uče i sv.oci.

7/ Mogućnost vrhunaravnog reda poricali su naturalisti. Ta se mogućnost

može dokazivati negativno i pozitivno. Negativno tako da se protivnički argumento pokažu neodrživima. Pozitivno tako da se iznesu apriorni i aposteriorni dokazi za mogućnost vrhunaravnoga reda. Da Bog naime može čovjeka uzdignuti do vrhunaravne savršenosti, nauka je Crkve, definirana na vatikanskom saboru.

8/ Da li postoji nešto apsolutno vrhunaravno, ne možemo spoznati samim razumom, ali doznajemo iz objave.

9/ Sva kriva mišljenja o uzdignuću čovjeka u vrhunaravni red izviru iz temeljne zablude naturalizma, koji ne priznaje ništa drugo nego prirodu. Po njemu je ljudska narav autonomna.

VIII. O raznim stanjima čovjeka prema milosti

1. Historijska stanja su ova:

a/ Stanje prvotne pravednosti, status iustitiae originalis. To je rajsko prastanje. Riječ "pravednost" znači da je u čovjeku postojao sklad između duše i tijela, zatim između čovjeka i Boga, i to snagom mimonaravnih i vrhunaravnih dobara.

b/ Stanje pale naravi može se rastaviti u tri odsjeka: kratko vrijeme od Adamova pada do obećanja Spasitelja, zatim do dolaska Spasiteljeva i napokon od dolaska Kristova dodanas.

c/ U stanju pale i obnovljene naravi nalazi se rod ljudski iza Adamova grijeha. Prije Krista bilo je stanje pale naravi koja još nije bila posve pridignuta. Iza Krista je stanje naravi potpuno obnovljene i zove se stanje kršćanske pravednosti.

2. Moguća su stanja:

a/ stanje neozlijeđene naravi, u kojem bi čovječja svrha bila posve naravna, t.j. spoznaja i uživanje Boga bilo bi posredno. Da se Bog nije smilovao čovjeku, ostao bi čovjek u stanju pale i neotkupljene naravi...

b/ U stanju uzdignute naravi čovjek bi posjedovao vrhunaravne ali ne mimonaravne darove.

c/ U stanju čiste naravi nalazio bi se čovjek kad ne bi posjedovao ni vrhunaravna ni mimonaravna dobra nego samo naravna.

A. Teza: Praroditelji bili su urešeni milošću posvetnom.

a/ To je definirani članak vjere barem formalno uključivo. Pod izrazima tridentskog sabora: pravednost i svetost valja razumijevati ispravan odnošaj čovjeka prema sebi i prema Bogu te posvetnu milost.

b/ Sv.Pismo nam dokazuje, da je Adam po grijehu izgubio ono, što nam je Krist povratio. Vidi 1 kor 15 45, rim

5 12-19, 15. 17, i t.d.

c/ Riječi: čovjek je stvoren na sliku i priliku Božju, doslovno traže samo naravnu sličnost čovjeka s Bogom, ukoliko naime čovjek ima razum i volju. Neki bogoslovi i mnogi sv.oci uzimaju te riječi u smislu posvetne milosti. Pavlove riječi: obucite se u novoga čovjeka koji je stvoren po Bogu u pravdi i svetosti istinitoj, znače vjerojatno samo ovo: poprimite novi način života po kojem ćete biti novi stvor Božji u moralnom redu. Ujedno se ne vidi iz teksta da li je "novi čovjek" Krist ili svaki pravednik.

d/ I sv.oci tvrde da je Adam imao posvetnu milost, odnosno da ju je izgubio. Riječi Geneze o "životnom duhu" tumače Oci kao vrhunaravno počelo milosti i t.d.

B. Teza: S milošću posvetnom bile su u prvom čovjeku povezane i ulivene kreposti i darovi Duha Svetoga.

a/ Ipak neki bogoslovi sumnjaju da li je prvi čovjek imao vrhunaravnu vjeru. Adamova spoznaja Božjih tajna bila je navodno veća od vjere, a manja od blaženog gledanja. No općenito bogoslovi - iza sv.Tome - tvrde da je Adam imao pravu vjeru. Bogoslovi nadalje uče da je Bog objavio praroditeljima tajnu utjelovljenja i presv.Trojstva.

b/ Što se tiče vremena kada su praroditelji primili posvetnu milost, neki

bogoslovi kažu da tu milost čovjek nije odmah primio nego se za nju morao pripremiti djelima. Drugi tvrde da se čovjek odmah iza stvaranja pripravio za tu milost i primio je gotovo u času stvaranja. Treći napokon s najvećom vjerojatnošću tvrde da je Adam stvoren u milosti posvetnoj. Tako misli sv.Toma i gotovo svi skolastici. To je ujedno i nauka sv.otaca.

c/ I razum nam kaže: budući da je čovječja narav kao i anđeoska određena za vrhunaravni cilj, pravo je da bude stvorena u milosti. Tridentski sabor nije htio to pitanje riješiti, pa je mjesto riječi "stvoren u milosti" stavljeno: constitutus, postavljen u milosti.

C. Teza: Prije pada praroditelji su bili slobodni od neuredne požude.

Praroditelji su posjedovali u raju dar neozljeđenosti, donum integritatis, rectitudinis, po kojem su svi niži pokreti duše bili podvrgnuti gospodstvu slobodne volje dok se duh pokoravao Bogu. Ova je nauka gotovo istina vjere, fidei proxima.

a/ Iz gen 2 25, 3 7 vidimo, da su Adam i Eva prije grijeha bili goli, a ipak se nisu stidjeli. Iza grijeha počeli su se stidjeti jer su osjetili požudu, dok su prije grijeha oćutni pokreti bili podvrgnuti razumu.

b/ Sv.Pavao u poslanici Rimljanima

uči da je požuda "grijeh", hamartia, a to je zapravo požudno stanje, habitualna konkupiscencija kao izvor svih požudnih čina i pokreta. Požuda po sebi nije formalni grijeh, jer požuda postoji i u onima koji su pravedni. Požuda se dakle zove "grijehom" utoliko što je izvor ili žarište grijeha. To je habitualna požuda zajedno s grješnim pokretima koji iz nje izviru. Požuda je napokon "iz grijeha" jer iz njega izlazi kao njegov učinak. Ona ujedno ima najužu vezu s istočnim grijehom, i zove se "he hamartia" ukoliko je njegov učinak i posljedica. Iz svega ovoga slijedi da prije grijeha požude nije bilo, i prema tome su praroditelji posjedovali dar neozlijeđenosti. Jednako tumače stvar i sv.oci. Neki su od njih čak držali da je ženidba uvedena tek po istočnom grijehu, i da bi se rod ljudski drukčije množio da Adam nije sagriješio. Ovo je mišljenje manje opravdano, jer bi ženidba bila moguća i bez neuredne požude.

c/ Na koji je način Bog prije Adamova grijeha osigurao gospodstvo razuma nad sjetilima, bogoslovi različito tumače. Svakako valja reći da dar neozlijeđenosti nije bio tako velik da bi nam se pad prvih ljudi činio nemogućim. Snagom milosti Božje postojala je u prvim ljudima podložnost sjetilnih težnja razumu, ali su oni ipak mogli sagriješiti.

Napomene. Za rješavanje nekih poteškoća valja znati:

1/ uz dar neozlijeđenosti postojala bi takva ženidba u kojoj bi savršeno vladao razum.

2/ Adamov grijeh nije bio grijeh proždrljivosti nego grijeh oholosti. Osim toga je sigurno da je Eva zbog svoga grijeha izgubila dar neozlijeđenosti, jer prema gen 3 7, oboje su zajedno oćutjeli stid.

D. Teza: Praroditelji bili su prije grijeha slobodni od nužde umrijeti, i ne bi nikada umrli da nisu sagriješili.

a/ Ovo je definirani nauk Crkve na mnogim saborima. Ujedno se to očito vidi iz gen 2 17, 3 3, 3 17-19, 3 22-24. Iz navedenih tekstova se vidi da je Bog praroditeljima zaprijetio smrću, i to tjelesnom smrću ako prekrše zapovijed. Besmrtnost čovječju prije grijeha potvrđuju i druga mjesta biblije SZ: mudr 2 23, 1 13, crkv 25 33, rim 5 12.14, 1 kor 15 22.

b/ I sv.oci općenito uče da je čovjek prije grijeha imao dar besmrtnosti.

c/ I razum nam kaže da je dolikovalo Božjoj ljubavi prema čovjeku - dok je još bio nevin i urešen milošću - da ga učini besmrtnim.

d/ Besmrtnost uključuje darivanje svega onoga čime se odstranjuju uzroci smrti. Svakako je duša po milosti posjedovala vrhunaravnu silu kojom je čuvala tijelo od svake pokvarljivosti...

e/ Prema gen 3 22 stvorio je Bog "drvo života" da čovjek uzmogne provoditi besmrtni život. Drvo života bilo je

lijek besmrtnosti po nauci mnogih sv. otaca i bogoslova. To je bilo pravo drvo premda je označivalo nešto duhovno. Po nauci sv. Tome ne bi bilo dovoljno jedno blagovanje s ovog drveta, jer je snaga drveta života bila ograničena i davala je čovjeku besmrtnost samo kroz neko vrijeme. Drugi opet kažu da je snaga drveta života bila njemu naravna, i pretpostavljala je onakvu dušu kakva je bila u neozlijeđenom tijelu. Kršćanski pisci često ispoređuju drvo života sa Kristovim križem odakle istječe snaga za vrhunaravni vječni život. Drvo života je i simbol presv. Euharistije i vječnoga života na nebu...

E. Teza: Praroditelji, napose Adam, posjedovali su od Boga uliveno znanje koje je bilo primjereno njihovu stanju.

a/ Ovo je sigurna nauka bogoslova. Potvrđuju je tekstovi u gen 2 19-2o, crkv 17 1-5, kao i sv. Oci, koji su često isticali golemo znanje praroditelja. I razum nam kaže da su praroditelji mogli lako i brzo nešto naučiti, jer nije bilo nikakvih smetnji koje bi to priječile. Uliveno znanje morali su primiti i zato što su bili stvoreni u odrasloj dobi i nisu imali roditelje. Ujedno su morali biti odgojitelji i učitelji svojoj djeci...

b/ Uliveno znanje bilo je takvo da je zavisilo od osjetilnih slika. O opsegu Adamova znanja objava nam ne govori ništa. Svakako po tom znanju Adam mnoge stvari nije spoznavao. Tako na pr. nije neposredno mogao spoznati Boga ni duhovne stvari. Spoznavao je Boga kao začetnika naravi, znao je nadalje da postoje anđeli i spoznavao je one materijalne stvari i one naravne istine moralnog i fizičkog reda, za koje je dolikovalo da ih prvi čovjek zna. Adam je svakako poznavao one stvari koje čovjek može sjetilima spoznati, a spoznavao je sve što mu je bilo nužno za život. U svom znanju mogao je Adam i napredovati, a mogao je i iskustveno poznavati ono što je teoretski znao po ulivenom znanju. Mnogi bogoslovi tvrde da je Adamovo znanje bilo veće od Salomonova...

c/ Što se tiče Adamove nezabludivosti, valja znati ovo: Adam je mogao pasti u pogrješku ili zabludu, po kojoj se čini teški grijeh. Da li je mogao pasti u takvu bludnju po kojoj se čini samo laki grijeh, nisu bogoslovi jednodušni. Da li je napokon Adam mogao zapasti u kakvu bludnju a da kod toga ne učini nikakav grijeh, o tome postoje dva mišljenja: jedno negativno i jedno pozitivno. Općenito je mišljenje da čovjek - u stanju nevinosti - nije mogao biti prevaren i ostati bez grijeha. Nije mogao dakle biti prevaren od Eve prije unutarnjeg grijeha. Dakako da se time ne kaže da u Adamu nije bilo moguće neznanje ili kakva razborita sumnja, jer ni jedno ni drugo nije moralno zlo.

d/ Što se tiče postanka jezika, pristaše naturalističke teorije tvrde da

je jezik pronašao sam čovjek. Jezik je naime naravni plod ljudske moći, odnosno prvi je čovjek spontano stvorio jezik ponajviše onomatopoetskim sredstvima. Pristaše tradicionalističke teorije drže da je čovjeku uliven jezik s neba, i to židovski. Pristaše kombinovane hipoteze kažu da se postanak jezika ima pripisati dijelom Bogu a dijelom čovjeku.

e/ Najvjerojatnije jest da je Bog praroditeljima ulio poznavanje stvari, dao im organe koji su za proizvodnju artikuliranih glasova najprikladniji, i naravnoj sklonosti dao poticaj da glasovima izraze vlastite pojmove pojedinih stvari sugerirajući iznutra vezanje riječi i jačajući njihovo pamćenje da za oznaku istih stvari zadrže iste riječi. Valja dakle dopustiti vrhunaravni utjecaj Božji kod postanka i izgradnje prvog jezika.

F. Teza: Praroditelji mogli su u stanju nevinosti vrlo lako gospodariti nad svim nižim stvorenjima i njima se služiti.

To je općenito mišljenje bogoslova. To nam dokazuje Sv.Pismo, sv.Oci i nauk bogoslova, gen 1 26, 3 17, crkv 17 3, rim 8 19 i t.d.

G. Teza: Praroditelji su u stanju nevinosti bili slobodni od tjelesnih patnja i od vanjskih nevolja.

a/ Vidi gen 3 16, 2 8. Isto nam potvrđuju sv.Oci. A i razum nam kaže da je ovakvo stanje bila nužna posljedica drugih vrhunaravnih i mimonaravnih darova što su ih prvi ljudi imali.

b/ O raju zemaljskom valja znati ovo: grčki i latinski prijevod Sv.Pisma zove ga "raj raskošja", a hebrejski izvornik "vrt u Edenu". Paradisus je perzijska riječ i znači vrt, a "Eden" nasladu ili raskoš; ovdje "prijatan kraj" u kojem je Bog zasadio vrt. Obrađivanje toga vrta bilo je samo ugodno vježbanje u kreposti. Historijski značaj toga vrta je iznad svake sumnje. U prenesenom značenju raj je i nebeska domovina, kao i stanje u kojem su pravedne duše čekale Kristov dolazak, zatim Kristova Crkva, čista savjest pravednika i napokon Srce Isusovo kao i Djevica Marija.

c/ Gdje je bio raj, ne može se ništa sigurno odrediti. No najvjerojatnije jest da se nalazio u Armeniji. Ipak ga neki traže u Mezopotamiji odnosno u Babiloniji. Nekima se čini vjerojatna i današnja Arabija, dok zapadna Evropa nikako ne dolazi u obzir.

H. Teza: Posvetna milost je dar Božji koji je apsolutno vrhunaravan.

a/ Teološki je siguran nauk da posjedovanje te milosti ne pripada ljudskoj naravi.

b/ To nam dokazuje i Sv.Pismo. Po posvetnoj naime milosti postajemo posinci Božji, a to apsolutno nadilazi zahtjev svake stvorene naravi. Vidi rim 8 14-17, gal 4 4, ef 1 4. 1 iv 1 13, iv 1 13, 1 iv 1 3. Po posvetnoj milosti osposobljeni smo za neposredno gledanje Boga 1 iv 3 1, 1 kor 13 12, iv 1 18, 1 46, 1 tim 1 16. A gledanje Boga je vlastito samo božanstvu i nijedna stvorena narav nema na to nikakva prava. To vrijedi i za moguća stvorenja.

c/ I opstojnost misterija nam dokazuje da je milost vrhunaravni dar. Jer ako je blaženo gledanje (visio beatifica) apsolutno vrhunaravan dar, onda je takav dar i posvetna milost po kojoj se dolazi do blaženog gledanja. Po posvetnoj milosti postajemo dionici božanske naravi, a to nadilazi prava svake naravi. Sve ovo uče i sv.Oci.

Napomene. Za rješavanje nekih teškoća u toj stvari spominjemo ovo:

1/ Što se može proizvesti naravnim moćima, to kao pravo pripada naravi koja to proizvodi. Pogani su dakle obdržavali zakon Božji koji su spoznali naravnim silama, ali ne znači da su ga naravnim silama obdržavali... Apostol Pavao ništa ne govori o tome da li su pogani

spoznali i obdržavali sav zakon ili samo njegov dio, niti da li su ga obdržavali naravnim silama ili po milosti.

2/ Milost je doduše neki akcident, i kao takav treba da bivstvuje u nekoj supstanciji kao u subjektu; no nije isti na da subjekt u kojem je akcident, nužno traži onu savršenost koju ima akcident.

3/ Dakako, da je naravno ono što je sadržano u okviru sposobnosti aktivne i pasivne moći, ali ne i ono, što je sadržano u okviru čiste moći podložnosti.

4/ Lišenje početne pravednosti ne spada apsolutno na palu narav t.j. nije nužno vezano sa palom naravi nego samo uvjetno t.j. ovisno o volji Božjoj.Pravednost je naime pripadala Adamovoj djeci samo po odluci Božjoj.

I. Teza: Neozljeđenost, integritas je mimonaravni dar.

a/ Po tom daru je čovjek bio slobodan od strasti požude, a fomite concupiscentiae. Vidi gen 3 7, a isto uče i sv.Oci. I razum nam kaže da bi sloboda od požude pripadala nužno ljudskoj naravi samo onda kad bi ta sloboda spadala na samu ljudsku narav, ili kad bi ona iz nje nužno izlazila, ili kad bez nje ne bi narav mogla postići svoga cilja. No ništa se od ovoga ne može ustvrditi. Požuda nije naime grijeh jer pretječe volju; ona ne vodi u grijeh nužno niti je jedini povod za grijeh; štaviše,ona

je često prilika za stjecanje zasluga pred Bogom, do kojih se dolazi borbom protiv požude...

b/ Požuda je fizičko zlo, i to negativno ukoliko pokreti požude pretječu djelovanje razuma te se opiru odluci i zapovijedi volje. Iza istočnoga grijeha, požuda je i pozitivno i fizičko zlo ljudske naravi, jer ona znači nedostatak onog fizičkog dobra po kojem bi razum imao savršeno gospodstvo nad sjetilima... No i ovako shvaćena požuda je zlo samo u nepravom smislu riječi. U sadašnjem stanju požuda ima značaj zla ukoliko je kazna, jer tko je god lišen poklonjenog dobra, smatra se kažnjenim. Požuda se zove "grijeh" samo utoliko ukoliko iz grijeha izlazi i na grijeh potiče.

c/ U sadanjem redu čovječje naravi stid ima značaj kazne jer je nastao zbog grijeha, no ima i značaj lijeka jer stidom zauzdavamo pokrete požude koji bi nas zaveli na grijeh.

d/ Za Boga se može reći da je začetnik požude na onaj način na koji je začetnik sposobnosti čovjeka da načini grijeh. Sloboda naime volje je bez dvojbe neko dobro i dosljedno Bog to hoće. Otpadanje volje od Boga je nedostatak naravi koji Bog samo dopušta. Slično valja reći o požudi.

Napomene. Za rješavanje nekih poteškoća napominjemo slijedeće:

1/ Promišljena i slobodnom voljom prihvaćena požuda ne može biti od Boga. Nepromišljena pak požuda nije grijeh nego fizički manjak razumne naravi. Bog

kao začetnik naravi nije doduše imao nakanu da požudu proizvede, ali je mogao da je kao ograničenje ljudske savršenosti pripusti.

2/ Istina je da požuda ponizuje dostojanstvo razumne naravi i gdjekada čovjeka strasti muče kao nerazumnu životinju. Međutim, ovi jači pokreti požude jedva se rađaju bez neke čovječje krivnje... Vježbom u kreposti i pobožnosti mogu se pokreti požude u velikoj mjeri zauzdati.

3/ Pokreti požude kao takvi ne sadržavaju formalnu moralnu zloću nego samo materiju grijeha. Grijeh postaje formalan tek onda kada sadržaju požudne težnje pridođe pristanak volje. Tu postaje jasno zašto ne smijemo pristati uz požudne pokrete...

K. Teza: Besmrtnost prvih ljudi bila je mimonaravni dar Božji.

a/ To je sigurno i općenito bogoslovsko mišljenje. Vidi gen 2 7, 3 19, a isto uče i sv.Oci.

b/ I razum nam kaže da tjelesna besmrtnost ne sastavlja ljudske naravi niti iz nje slijedi niti je ljudska narav traži.

Napomene. Obzirom na neke teškoće napominjemo:

1/ Naravno svoje blaženstvo može čovjek postići i bez tjelesne besmrtno-

sti. Potpuno vrhunaravno blaženstvo - u sadanjem redu - pretpostavlja i besmrtno tijelo. No to pravo stičemo samo po Božjem obećanju.

2/ Kao razumno biće čovjek je sposoban za blaženstvo, i to vječno, jer je čovječja duša po naravi besmrtna. Stoga u njoj zauvijek može trajati čovječje blaženstvo s obzirom na ono što je za blaženstvo bitno, naime s obzirom na naravnu spoznaju i ljubav Božju. I samo to je potrebno i primjereno naravi stvari. A štogod se povrh toga dodaje, jest vrhunaravno.

3/ U odijeljenoj duši iza smrti ne postoji prirodjena težnja za ponovnim sjedinjenjem s tijelom. No još manje je duša zbog odsutnosti tijela tjeskobna i nemirna. Duša po svojoj naravi traži da se sjedini s propadljivim tijelom, pa je naravno da se jednom mora odijeliti... Osim toga nema nikakvih zakona naravi koji bi tražili ponovno sjedinjenje duše s tijelom. Odijeljena duša ispravno sudi, da joj je sjedinjenje s tijelom više na smetnju, jer bi izgubila ono stanje koje je slobodno od svake teškoće i bijede... I zato sv.Oci i katolički učitelji ne dokazuju iz samih načela razuma nuždu uskrsnuća nego samo njegovu prikladnost.

L. Teza: Veliko i osobito znanje koje su praroditelji posjedovali u raju bilo je mimonaravni Božji dar.

a/ To je općenito mišljenje bogoslova. To mišljenje potvrduje i Sv.Pismo, sv.Oci pa i razum. Jer čovjeku ne pripada uliveno znanje uopće, a pogotovo mu ne pripada uliveno znanje istina naravnog zakona.

b/ U ovom redu providnosti neznanje kao i druge slaboće imaju svoj izvor u istočnom grijehu. Osim toga neznanje je često razlog da čovjek materijalno krši zakon. Zato se neznanje može nazvati grijeh, jer iz grijeha potječe i ka grijehu vodi.

M. Teza: Sloboda od nevolja ovoga svijeta bila je također mimonaravni dar Božji.

a/ To nam dokazuje Sv.Pismo, sv. Oci i razum. Požuda naime i smrt naravnim načinom slijede iz ljudske naravi.

b/ Osim toga nevolje i trpljenja ne samo da ne priječe nego upravo pomažu čovjeku da postigne svoj konačni cilj. A stanje nevinog čovjeka sastoji se u slobodi od grijeha, i ne dodaje ljudskoj naravi neku zaslugu zbog koje bi ova imala pravo na neke mimonaravne savršenosti.

N. Teza: Potpuno gospodstvo nad nižim bićima bilo je praroditeljima mimonaravni dar Božji.

a/ I to je općenito mišljenje bogoslova, koje nam potvrđuje Sv.Pismo, predaja i razum.

b/ Skup svih ovih povlastica o kojima smo sada govorili zove se stanje početne pravednosti, status iustitiae originalis. Pravednost je ovdje opća ispravnost po kojoj je čovjek moraliter rectus (ćudoredno ispravan).

O. Teza: Na pojam i bit početne pravednosti nužno spada posvetna milost.

Ova je tvrdnja suglasna s naukom Crkve.

a/ I sv.Augustin izrično priznaje milost u stanju nevinosti, premda točno ne opisuje ni njezine naravi ni snošaja prema početnoj pravednosti. Sv.Augustin naime promatra prvog čovjeka više historijski nego metafizički. I sv.Anzelmo priznaje vrhunaravni red, no on ne objašnjava njegov snošaj prema naravnom redu. Stoga je teško tumačiti njegovo mišljenje. Ipak sv.Anzelmo ne prikazuje početne pravednosti tako kao da bi ona bila bitni dio ljudske naravi. Kasniji skolastici slijede neki sv.Augustina, a neki sv.Anzelma. I zato jedni drže da je početna pravednost nešto naravno a milost nešto osobno, i da bi se prema tome na

potomke prenosila početna pravednost a ne milost. Konačno je sv.Toma pojam početne pravednosti točno utvrdio uklonivši nejasnoće starijih skolastika. Prema njemu početna pravednost premda nije istovetna s posvetnom milosti ipak je u sebi uključuje kao važan elemenat.

b/ U stanju nevinosti posvetna milost s pravom se naziva formalnim uzrokom svetosti i pravednosti, na sličan način kao što se prema tridentskom Saboru zove formalni uzrok pravednosti u stanju pale naravi. Posvetna milost je na unutarnji način povezana sa vrhunaravnim krepostima i darovima Duha Svetoga, i sačinjava njihov naravni korijen. Mimonaravni darovi dani su praroditeljima zbog posvetne milosti i s njom su izvanjski povezani, premda nisu njezina nadopuna. Ti su darovi bili povezani s milošću tako da su se s gubitkom milosti nužno gubili i oni. Bogoslovi nadalje misle da je milost proizvela te darove kao formalni, odnosno kao tvorni uzrok, ili pak samo kao njihov uvjet.

c/ Općenito se tvrdi da je između posvetne milosti i početne pravednosti stvarna nepotpuna razlika, kao što je između cjeline i njezinog dijela. Drugi opet misle drukčije. Sv.Toma uči da se posvetna milost potpuno razlikuje od početne pravednosti. Milost je osobni dar, a početna pravednost dar naravi. Milost je uvjet bez kojega se početna pravednost nije mogla posjedovati. Ovo mišljenje prihvaćaju i mnogi suvremeni bogoslovi.

P. Teza: Početna pravednost dana je Adamu kao dar ljudskoj naravi.

a/ Da Adam nije sagriješio, prenosio bi na svoje potomke i početnu pravednost i mimonaravne darove. Formalni dio početne pravednosti bila je posvetna milost. I ta bi se prenosila na potomke bez obzira na druge darove. Prva tvrdnja je definirana katolička istina i to barem formalno implicite. Druga je tvrdnja općenito i sigurno mišljenje bogoslova. Taj nam nauk potvrđuje i sv.Pavao u poslanici Rimljanima, gdje se govori o vraćanju milosti po Kristu. A samo se ono može nazvati "vraćeno" što nam je bilo oduzeto. Kad dakle Adam ne bi bio sagriješio, prenosio bi rađanjem posvetnu milost na svoje potomstvo kao dar naravi. A pošto se nedostatak ostalih darova u istoj poslanici smatra posljedicom grijeha, slijedi da su i ti darovi bili dar ljudske naravi. I sam izvještaj Geneze daje jasno naslućivati, da potomstvo prvih ljudi ne bi bilo u gorem položaju nego oni sami kad ne bi bili protjerani iz raja.

b/ Sv.Oci uče isto: potomci Adamovi dobivali bi i milost i mimonaravne darove, da nije Adam sagriješio. Nauk sv.Otaca slijedi i sv.Toma. A i razum nam kaže: ako je Adamova nepokornost donijela potomstvu bijedu, slijedi da bi njegova poslušnost donijela sreću.

c/ Da je milost posvetna bila formalni dio početne pravednosti dokazuje nam crkveno učiteljstvo. Sv.Pismo, sv.

Oci i konačno teološki razlog. Prema nauci sv.Pavla nema sumnje da je prvi učinak otkupljenja posvetna milost. Po ovom učinku mi formalno postajemo pravedni. Dakle je posvetna milost bila prvo i glavno u Adamovoj pravednosti. I razum nam kaže: podvrći svoju volju Bogu je formalni učinak posvetne milosti. Dakle je posvetna milost formalni dio početne pravednosti. Osim toga je nemoguće da uz vrhunaravno podvrgavanje volje Bogu postoji i neka naravna podložnost, jer se Adam nalazio u vrhunaravnom redu.

d/ Najveći dio bogoslova misli da je uliveno znanje bilo dano Adamu kao osobni dar koji se ne bi prenosio na potomke.

e/ Što se tiče načina prenošenja početne pravednosti na potomke, valja reći: bila je potrebna pozitivna odluka Božja da praroditelji iz čistog principa za umnažanje naravi postanu i princip za širenje milosti. Jedinstvo porijekla i vrste ljudskog roda davalo je mogućnost da Bog uzmogne ljudski rod smatrati i u redu milosti kao organsko jedinstvo. Takav je red stvoren po slobodnoj odluci Božje volje.

f/ Što se tiče načina umnažanja ljudi u stanju nevinosti, valja reći: neki sv.Oci držali su da je ustanova ženidbe nastala tek poslije grijeha. Sv. Augustin ispočetka se kolebao, no kasnije je tvrdio da bi se rod ljudski u stanju nevinosti množio sjedinjenjem spolova, dakako bez požude. Isto uči i sv.Toma. Vjerojatno bi djeca imala sa-

vršeniju uporabu udova odmah u početku, što bi bilo učinak vrhunaravnih darova.

g/ Očito je da praroditelji nisu bili u milosti učvršćeni jer inače ne bi mogli sagriješiti. To isto valja reći i za djecu koju bi bili rodili u stanju nevinosti.

h/ Nastaje pitanje kako bi dugo za ljude, u stanju nevinosti, trajala kušnja, t.j. kad bi bili preneseni u život slave. Čini se sigurnim da bi svi ljudi ostali na zemlji tako dugo dok ne bi došli do savršenijeg razvitka duše i tijela. Bili bi dakle preneseni na drugi svijet u razno doba. O duljini čovječjeg života na zemlji ne bi se moglo ništa kazati, jer bi to ovisilo samo o volji Božjoj. Prijenos u nebo zbivao bi se može da kao po naravi. Tijelo bi po milosti sve više poprimalo svojstva slavnog tijela.

i/ Sv.Toma drži da ljudi u stanju nevinosti nisu mogli lako sagriješiti. Međutim, čini se da nema razloga tvrditi da čovjek ne bi mogao lako sagriješiti, kad je mogao učiniti težak grijeh...

j/ Nema dvojbe da bi u stanju nevinosti postojala razlika u spolu i u dobi. Postojala bi i nejednakost u znanju, krepostima i slično. I tjelesna savršenost bila bi različita. Postojala bi nadalje obitelj pa i građansko društvo odnosno država, jer sve to izlazi iz ljudske naravi. Postojalo bi gospodstvo jednoga čovjeka nad drugima ljudima, ali samo kao nad slobodnim stvorovima na njihovo dobro i na dobro zajednice. Bila bi doista ostvarena vlast najmudrijih i

najkreposnijih, i to na korist zajednice. Stanje nevinosti bilo bi dakle izgrađivano u savršenom skladu između Boga i čovjeka te nižih i viših moći u čovjeku.

R. Teza: Bog je mogao stvoriti čovjeka i u stanju čiste naravi, in statu naturae purae.

a/ Ovo stanje može se shvatiti kao srednje između stanja početne pravednosti i stanja prvog grijeha. U tom stanju čovjek ne bi imao pravo na neposredno gledanje Boga u vječnosti.

b/ Mogućnost stanja čiste naravi je katolički nauk. To je stanje moguće ne samo po apsolutnoj nego i po uređenoj Božjoj moći, t.j. obzirom na Božje atribute, što je općenit i siguran nauk bogoslova. Jer, reći da je stanje čiste naravi nemoguće, značilo bi tvrditi da je Bog dužan čovjeka dignuti u vrhunaravni red a to znači rušiti Božju slobodu.

c/ Nastaje pitanje da li je stanje čiste naravi ikada postojalo. Odgovaramo: Bog je odmah svojom slobodnom voljom odredio čovjeka za vrhunaravni cilj. Prvi je čovjek kršenjem Božje zapovijedi gurnuo sav ljudski rod u propast, i svi se - izuzevši blažene Gospe - začinju u grijehu. Tko hoće da izađe iz stanja grijeha, treba da po Kristu bude primljen u stanje milosti. Nitko dakle od ljudi ne može postojati u stanju či-

ste naravi. Vrhunaravni cilj nije prepušten volji čovjeka nego je njegova dužnost da taj cilj postigne. Po svjedočanstvu Biblije svatko pada u vječno prokletstvo koji tu dužnost zanemari.

Napomene. Za rješavanje nekih teškoća kažemo ovo:

1/ Istina je da pali čovjek ne može bez milosti svladati žar požude. No čovjek bi u stanju čiste naravi imao naravnu dostatnu pomoć da svlada požudu. Tu naravnu pomoć zamjenjuje sada milost.

2/ Priznajemo nadalje da je dolična spoznaja naravne religije moralno nemoguća palom čovjeku, no to ne vrijedi za čovjeka u stanju čiste naravi.

3/ Isto tako ne stoji da u stanju čiste naravi ne bi bilo sredstva za oproštenje grijeha, jer je vjerojatno da bi Bog u onom stanju bio dao čovjeku neku vrstu pomoći, po kojoj bi se i moralno mogao čuvati od pada. Po toj pomoći bi također mogao steći oproštenje grijeha ako bi učinio sve što je u njegovoj moći da ga zadobije; ili bi se obratio Bogu naravnom ljubavi, i to savršenom, jer bez ovakve naročite pomoći čovjek bi zapravo bio bijedan.

IX. O istočnom grijehu i njegovim posljedicama

A. Teza: U naravnom redu nemoguće je da postoji habitualni grijeh zbog tuđeg grješnog čina, ali to je moguće ako je čovjek dignut u vrhunaravni red.

a/ Uvijek dakako treba imati pred očima da se tu, s jedne strane, radi o dobrima na koja čovjek nema nikakva prava, a, s druge strane, da nitko bez osobnog grijeha ne bi bio riješen svoga naravnog cilja i blaženstva.

b/ Za opstojnost istočnoga grijeha možemo znati samo iz objave. Da se naime grijeh u pravom mislu riječi prenosi od prvog roditelja na potomke, ne može se filozofski dokazati a priori, jer sve zavisi od božanske ustanove vrhunaravnog reda do čega ne možemo doći naravnim umovanjem. Ni aposteriornim zaključkom ne možemo doznati opstojnost istočnog grijeha, t.j. promatranjem sadašnjeg stanja roda ljudskoga. Ako polazimo sa pretpostavke da je čovjek dignut u vrhunaravni red, onda se ne može dokazati da su zbog grijeha prvih ljudi prešle na potomke ne samo posljedice grijeha nego i sama krivnja i kazna.

B. Teza: Praroditelji su prekršili zapovijed Božju koja ih je teško obvezivala i smrtno su sagriješili.

a/ Ta zapovijed nije bila doduše teška po prirodi nego po svrsi, motivu i po okolnostima. Svrha se zapovijedi vidi iz samog naziva drveta "znanja dobra i zla". T.j. drvo je imalo pokazati da li čovjek hoće da bude moralno dobar ili moralno zao. Težina zapovijedi vidi se i iz težine kazne: u koji god dan uzjedeš s njega, smrću ćeš umrijeti. Praroditelji su prekršili Božju zapovijed u potpunoj spoznaji i promišljeno: očito je to i iz samog opisivanja napasti i pada.

b/ Sve ovo uče izrično sv. Oci. Indirektno pak uče da su praroditelji učinili težak grijeh, jer pobijaju one koji su poricali spasenje prvih ljudi.

C. Teza: Praroditeljima je bilo zabranjeno jesti s drveta znanja dobra i zla, jer je trebalo da čovjek pokaže svoju poslušnost prema Bogu.

a/ Plodovi s drveta znanja dobra i zla nisu po sebi bili škodljivi za tijelo kako jasno uče sv. Oci.

b/ Što se tiče zmije u gen 3 1-6., velika većina sv. Otaca i bogoslova uče da je to bila prava zmija; no đavao ju je upotrebio da navede praroditelje. Ipak ima egzegeta koji misle da je đavao uzeo samo oblik zmije.

c/ Što se tiče prikladnosti kušanja valja reći: dolikovalo je da Bog dopusti napast i tako iskuša čovjeka. Prikladno je bilo nadalje da napastovanje izvrši đavao vanjskim savjetom i nagovorom. Isto tako je bilo shodno, da đavao kuša Evu pod oblikom zmije, jer je ta životinja simbol lukavosti i zavisti.

d/ Đavao je kušao Evu, jer je znao da je slabija za otpor, a zgodna da predobije muža. Žena je lakše mogla pasti jer je njezina narav bila slabija, a možda i milost manja nego u Adamu. Ipak nije imala veće sklonosti na grijeh nego Adam.

e/ Lijepo kaže sv. Crkva u liturgiji: Bože, ti si postavio spas ljudi na drvetu križa, da uskrsne život odakle je potekla smrt, i da bude pobijeđen na drvu onaj koji je pobijedio na drvu.

D. Teza: Praroditeljski grijeh nije bio seksualni grijeh.

a/ Protivno mišljenje nalazi se već kod Židova, a bilo je i sv. Otaca koji su tako mislili. Jednako su nekoć mislili gnostici, a u novije doba teozofi i okultisti.

b/ Tome nasuprot tvrdimo da je grijeh Adama i Eve bio u prvom redu grijeh neposlušnosti, a njegov motiv ili korijen bila je oholost t.j. neuredna tež-

nja za vlastitom časti. To uče sv.Oci i bogoslovi.

c/ A i razum nam kaže: jer u praroditeljima nije bilo neuredne požude, slijedi da je prva neurednost bila u tome što je čovjek neuredno poželio neko duhovno dobro, t.j. poželio ga je preko određene mjere, a u tome jest oholost. Čovjek doduše nije težio da bude po naravi jednak Bogu, nego je htio da bude sličan Bogu u spoznaji i htijenju na način koji nije bio od Boga određen.

d/ Kad je učinjen taj grijeh, izgubio je čovjek slobodu od požude i zaštitu božanske milosti, pa je mogao neuredno zaželjeti plod sa drveta znanja.

e/ Skotisti tvrde da je prvi neuredni pokret u Adamu bio preveliki osjećaj prema ženi.

f/ Eva, zavedena od đavla, najprije je sagriješila ohološću, zatim znatiželjom, lakomošću, nevjerom riječima Božjim, i konačno je zavela Adama. Adam nije bio zaveden od đavla i nije učinio grijeh sablazni, ali je sagriješio iz neuredne ljubavi prema ženi. Nije bio svladan požudom, nego je sagriješio iz prijateljske dobrohotnosti prema ženi koju nije htio žalostiti.

g/ Sv.Toma kaže da je Adamov grijeh bio teži ako se prometra narav i položaj osobe; no ako se gleda na vrstu oholosti, teži je Evin grijeh.

h/ U odnosu prema grijehu anđela, čini se da je grijeh praroditelja bio manji, jer je Eva bila zavedena od đavla. Ipak je njihov grijeh teži od svih

ostalih ljudskih grijeha ako se prometra u okolnosti onih koji griješe. No grijeh Adama i Eve nije bio najveći po svojoj vrsti, jer je grijeh blasfemije još veći.

E. Teza: Prestupkom zapovijedi izgubili su Adam i Eva početnu pravednost t.j. posvetnu milost i sve mimonaravne darove.

a/ Ta je nauka definirana na više crkvenih sabora. Dokazuje nam to i Sv. Pismo. Vidi ezek 33 12, rim 5-7 i t.d. Za mimonaravne darove vidi gen 3 7. lo. 19, rim 5 12, gen 3 16-23, kol 1 18 i t.d. Isto uče i sv.Oci.

b/ Adam izgubivši ljubav zadržao je vjeru i ufanje, i to pod utjecajem budućeg Spasitelja koji je već tada zapriječio da prvi ljudi ne propadnu. Pod istim utjecajem doskora je u Adamu oživjela i ljubav prema Bogu jer je činio pokoru. U sadašnjem redu, iza gubitka milosti, redovno ostaje u čovjeku vjera i ufanje, i to pod utjecajem Kristove milosti.

c/ Adam i Eva kažnjeni su i svaki napose. Evine kazne odgovaraju njezinoj krivnji i njezinom spolu: stavljena je pod vlast muža i kažnjena je obzirom na začetak i rađanje djece. Dakako da bi postojalo neko gospodstvo muža nad ženom i neka podložnost njezina mužu i u slučaju da Eva nije sagriješila, jer to slijedi iz njihove naravi - ali taj

odnos ne bi bio nikakav teret ni kazna.. Povijest nam potvrđuje teško stanje žene sve do Kristova dolaska. I Adam je kažnjen kako odgovara njegovu grijehu: treba da se vrati u prah iz kojega je uzet. Nestala je nužda teškog rada, i od zemlje hranit će se s mukom i u znoju lica svoga. Ove nevolje trpio bi čovjek i u stanju čiste naravi, ali tada ne bi one imale značaj kazne. No rad, premda težak, postao je čovjeku spasenje i slava, tako da je Pavao s pravom rekao: tko ne će da radi neka i ne jede. A sv. Benedikt naglasuje: nerad je neprijatelj duše...

d/ Da su praroditelji doista činili pokoru i tako se spasili, dokazuje nam mudr 10 2, gdje se veli da je mudrost Božja izvela Adama iz njegova prekršaja i dala mu snagu da sve svlada. Stara predaja stavlja Adamov grob na Golgotu. To je također mišljenje bogoslova da je Kristovim otkupljenjem dana zadovoljština za Adamov grijeh. Istočna Crkva slavi blagdan Adama i Eve u nedjelju prije Božića. Rimski martirologij spominje ih 24. prosinca da se tako istakne uska veza između Adamova spasenja i rođenja Kristova.

e/ Što se tiče zmijine kazne, egzegete općenito misle da prokletstvo Božje u gen 3 14 pada na zmiju kao na sredstvo đavolske zloće. Prokletstvo se dakle odnosi na zmiju i na đavla. Naravno stanje zmije nije doduše ovim prokletstvom postalo gore, ali je odsada njezin način života postao znak njezina prokletstva i Božja je providnost zgodno odabrala zmiju kao simbol đavlovih kazni, u koje je zbog napasti praroditelja upao.

X. O opstojnosti istočnoga grijeha

1. Protivnici dogme o opstojnosti istočnoga grijeha su oni koji poriču da je Adam učinio pravi grijeh, ili da bi njegov grijeh prešao na potomke. Drugi opet priznaju Adamov grijeh, ali poriču njegov prijelaz na potomke. Treći napokon priznaju da je nešto prešlo na potomke, ali to nije pravi grijeh. Panteisti i racionalisti konačno tvrde da zdrav razum ne može dopustiti istočnoga grijeha...

A. Teza: Od Crkve je svečano definiran ovaj nauk: Svaki čovjek - izuzevši Djevicu Mariju - kod začetka ili rođenja ako naravnim načinom potječe od Adama, prima na sebe pravi grijeh kao svoj vlastiti i taj se grijeh prenosi od Adama na sve ljude.

a/ Opstojnost istočnoga grijeha dokazujemo iz poslanice sv. Pavla Rimljanima 5 12 sl: kao što po jednom čovjeku dođe grijeh na svijet i po grijehu smrt, tako i smrt prijeđe na sve ljude jer su

svi sagriješili... Kao što neposlušnošću jednoga čovjeka mnogi postadoše griješnici, tako će i poslušnošću jednoga mnogi postati pravednici... Kao što je vladao grijeh u smrti, tako i milost vlada pravdom za život vječni po Kristu Gospodinu našem.

b/ U ovom tekstu Pavao pretpostavlja kršćansku nauku o istočnom grijehu kao poznatu. On upotrebljava tu istinu da objasni nuždu i općenitost otkupljenja roda ljudskoga. Gdje je u Pavlovu tekstu apodoza ili drugi dio poredbe, tumači se glede toga razilaze u svojim odgovorima. Protaza ili prvi dio poredbe izrično je naveden u r 12. Jedni kažu da je govor bez apodoze; drugi vele da se ona nalazi već u r 11 odnosno u r 18 ili u r 14 i t.d. No koje god se od tih tumačenja prihvati, iz svakoga se može izvesti čvrst dokaz za opstojnost istočnoga grijeha. Očito se naime vidi iz svekolikog teksta da postoji poredba Adamova grijeha kao uzroka ljudske osude i Kristove pravednosti kao uzroka ljudskog opravdanja.

c/ I u shvaćanju izraza u r 12: ef' ho pantes hemarton, tumači se razilaze. Jedni prevode: u kojem (čovjeku) svi sagriješiše; t.j. smrt prijeđe na sve ljude koji su u Adamu sagriješili. Drugi prevode: smrt prijeđe na sve jer su svi sagriješili. Ovo posljednje mišljenje čini se ispravnim, jer sam tekst kao da traži uzročnu vezu, pošto nema ni jednog imena u blizini na koje bi se ef'ho moglo odnositi. Napominjemo da snaga dokaza ne zavisi od shvaćanja izraza "ef' ho", samo je u pretpostavci uzročnog shvaćanja dokazivanje lakše.

d/ Što se tiče smisla r 13-14 valja reći: grijeh o kojem apostol govori u r 13-14 nije onaj isti o kojem govori u r 12. Razlog je očit. Grijeh naime u r 12 okaljao je sve ljude, one, naime, na koje je prešla smrt. Grijeh naprotiv, o kojem je govor u r 13-14 nije grijeh svih nego samo nekih. U r 13-14 govori se o aktualnim grijesima, t.j. osobnim koji su bili učinjeni prije Mojsijeva zakona. No ako je tome tako, t.j. ako se u r 13-14 govori o osobnim grijesima kojih ne počinjaju svi, naročito ne djeca, i ako je kraj toga smrt kazna za grijeh, onda - jer svi ljudi umiru - slijedi da su svi pa i djeca počinili neki grijeh koji nije aktualni grijeh pojedinaca nego istočni grijeh. Što Pavao razumijeva pod riječju ellogein imputare, uračunati, vidi se iz čitavog konteksta. Grijeh se nije naime "uračunavao" u kaznu tjelesne smrti, jer još nije bilo zakona koji bi kaznu tjelesne smrti bio odredio za grješnike. Apostol govoreći o smrti kao kazni za grijeh, ne misli toliko na samu smrt već na nuždu smrti. On naime kaže da je smrt prešla na sve ljude, a to nije mogla jer još svih ljudi nije bilo. Prešla je samo nužda smrti.

e/ Dogma o istočnom grijehu sadržava dakle ove istine: na svakom pojedinom čovjeku od začeća odnosno rođenja postoji grijeh. Izuzeti su oni za koje je to posebno objavljeno. Taj grijeh je svakom čovjeku nešto vlastito i unutarnje, i to kao pravi istinski grijeh

zbog Adamova prestupka a ne zbog osobnih prekršaja. Taj grijeh prelazi na sve ljude rađanjem. Sve ovo uči Pavao u poslanici na Rimljane 5 12-21: prema Pavlu naime grijeh prelazi na sve one na koje je prešla smrt. A smrt je prešla na sve Adamove potomke, dakle je i grijeh prešao na sve. Umiru i oni koji nisu sagriješili osobno poput Adama. No jer je smrt kazna za grijeh, znači da su grijehom okaljani i oni koji nisu učinili osobnog prekršaja. Prema r 19 pojedinci postadoše (constituuntur,katestathesan) grješnici, a to ne bi mogli kad grijeh ne bi doista bio u njima kao nešto unutarnje i vlastito... I pomirenje s Bogom treba samo onaj koji je okaljan grijehom u pravom smislu riječi. Kad bi Pavao u rim 5 12 shvatio grijeh u prenesenom smislu, morala bi se pod tim razumijevati ili smrt ili požuda. No u tekstu ne može se dopustiti ni jedno ni drugo. Istočni grijeh je na ljudima zbog Adamova prestupka, a ne zbog vlastitih prekršaja. Nosioci toga grijeha postaju pojedinci, ne time što bi ga počinili slijedeći zao primjer Adamov, nego rođenjem.

f/ Iz rim 5 12-19 može se u kraćem obliku iznijeti ovaj dvostruki dokaz:

Iz 3 12-13: ono je pravi grijeh zbog kojega je čovjek kažnjen smrću. No svi ljudi umiru jer su svi sagriješili. Na svima je dakle pravi grijeh. No svi nisu počinili osobne grijehe, jer mnogi umiru prije uporabe razuma. A oni koji su imali osobne grijehe prije zakona Mojsijeva nisu zbog toga bili kažnjava-

ni smrću. Ne preostaje dakle drugo nego reći da je svaki čovjek okaljan istočnim grijehom.

Iz r 18-19: po neposluhu Adamovu "mnogi" t.j. svi su postali grješnici. No to ne bi bila istina, osim ako se kaže da su svi ljudi okaljani istočnim grijehom zbog Adamova prekršaja. Dakle svi ljudi imaju istočni grijeh.

B. Teza: Dogmu istočnoga grijeha potvrđuju i razni drugi tekstovi Sv.Pisma SZ i NZ.

Vidi 2 kor 5 14-15, ef 2 3, psal 5o 7, job 14 4.

Napomene. Za rješavanje nekih poteškóća valja znati ovo:

1/ rađanje nije korijen i potpuni uzrok širenja istočnog grijeha, nego je samo uvjet bez kojega se grijeh ne bi raširio. Istočni grijeh šiti se dakle rađanjem ukoliko se ovim umnažaju ljudi. Što se pak ljudi rađaju u grijehu, nije uzrok rađanje nego grijeh prvog čovjeka.

2/ Po Kristu se svi ljudi mogu opravdati, ali se opravdavaju stvarno samo utoliko, ukoliko se stavljaju s njime u vezu preporađanjem; kao što su u grijehu svi koji su u vezi s Adamom po rođenju.

3/ Djeca u krstu opravdavaju se bez svoga sudjelovanja. U odraslima pak vlastiti njihovi čini nisu uzrok oprav-

danju nego samo priprava. Njihovo se opravdanje zbiva po posvetnoj milosti koja im se ulijeva u dušu bez njihove zasluge. Ne slijedi dakle da po samoj Adamovoj neposlušnosti ne bi mogli poje dinci postati grješnici.

4/ Netko može biti po Božjoj povla stici stvarno izuzet od smrti kao na pr. Ilija i Henoh, ali ostaje podvržen is- točnom grijehu jer je podvržen zakonu smrti.

5/ Sinu se ne može ubrajati osobni očev grijeh, ali mu se može ubrajati grijeh naravi kakav je istočni, vidi ezek 18-2o.

6/ Bilo bi protiv razuma da netko postane grješnik zbog osobnog tuđeg gri jeha, ali se ne protivi razumu ako se radi o grijehu naravi, t.j. o istočnom grijehu koji se sastoji u lišenju počet ne pravednosti.

7/ U 1 kor 7 14 ne kaže Pavao da su djeca rođena od vjernika formalno "sveta" po posvetnoj milosti, nego da su "sveta" početnom svetošću i u nepra- vom smislu; t.j. takvá djeca lako dola- ze do krštenja i tada postaju formalno sveta. Pavao ih dakle naziva "svetima" jer su na putu k svetosti.

C. Teza: Da se svi ljudi rađaju okaljani istoč.grijehom, jasno dokazuje i crkvena pre- daja kao i crkvena praksa kr- štavanja djece.

a/ Kod djece je naime očito da ne

mogu imati drugoga grijeha osim istoč- noga.

b/ Posve je bez temelja tvrdnja da je nauk o istočnom grijehu u Crkvu unio sv.Augustin, jer je taj nauk postojao u Crkvi davno prije sv.Augustina, i jer se sam Augustin poziva na najznatnije oce i učitelje prošlosti.

D. Teza: Uz kršćansku tradiciju o opstojnosti istočnoga gri jeha veže se tradicija gotovo svih naroda.

a/ Sam Voltaire priznaje da je pad čovjeka temelj teologije gotovo svih starih naroda.

b/ Kod Grka se nalaze tragovi o kušnji praroditelja u mitima o Pandori i Prometeju. Pandora je iz znatiželje otvorila vrč iz kojega su istekla sva zla, samo je na dnu ostala nada... Pro- metej je ukrao božansku tajnu, i bio stoga privezan uz stijenu i t.d. Heziod kaže da je sve zlo došlo na rod ljudski od Prometeja koji je ukrao vatru s neba. Platon veli da je ljudska narav pokva- rena u samoj glavi i od rođenja. Slične misli nalazimo i kod Horacija i Cicero- na...

c/ Kod Perzijanaca ima dosta slič- nih legendi. Prvi muž i žena poslušni su Bogu. Zli bog u obličju zmije pruža im plod koji oni jedu, postaju zli, i ta njihova zloća prelazi na potomstvo. Slične se tradicije nalaze kod Indija- ca, Japanaca, Egipćana, Kelta i dr.

d/ Osobito su jasne tradicije primitivnih naroda: najviše Biće zabranilo je prvom čovjeku blagovanje s određenog drveta. Žena iz znatiželje jede ipak s toga drveta, nagovara muža i on jede, a potom najviše Biće šalje smrt među ljude.... Ovakvu i sličnu tradiciju nalazimo kod predstavnika najstarijih primitivnih naroda. I što je najvažnije, ove tradicije su neovisne od misionarskog upliva, a neovisne su i međusobno jer pripadaju raznim rasama Afrike i Amerike, koje predstavljaju dva različita ogranka etnološke prakulture. Slične tradicije kod mlađih naroda, napose kod naroda u višim civilizacijama samo su odjek ovih najstarijih tradicija. Što su tradicije starije, to su bliže izvještaju u Genezi. Ovo jasno pokazuje da im je izvor u praobjavi...

Napomene. Za rješavanje nekih teškoća upozorujemo na slijedeće:

1/ U istočnoj Crkvi je bila neprekinuta predaja da se krsti djecu za oproštenje grijeha... Dakle su istočnjaci vazda priznavali istočni grijeh..

2/ Priznajemo da se kod grčkih otaca ne nalazi za istočni grijeh tako sjajnih svjedočanstava kao kod latinskih; a to zato jer kod njih nije bilo protivnika ovoj dogmi. Neka su svjedočanstva dosta nejasna i prividno protiv na katoličkoj nauci. Međutim, imamo i drugih svjedočanstava koja su jaka i potvrđuju njihovu vjeru u opstojnost istočnog grijeha. Istočni su oci svakako priznavali istočni grijeh, barem neizravno, jer su svi učili da je rodu ljud

skom potrebno spasenje. Konačno, sama šutnja o toj temi ne znači vazda poricanje...

E. Teza: Opstojnost istočnog grijeha dokazuje se iz bogoslovskih razloga t.j. iz nužde krštenja i općenitosti otkupljenja.

a/ Krist naime kaže: ako se tko ne preporodi vodom i Duhom Svetim, ne može unići u kraljevstvo Božje, iv 3 5; vidi 1 tim 2 4-6.

b/ Razum, prepušten sam sebi, ne može strogo dokazati opstojnost istočnoga grijeha. Dokazi iz nevolja ovoga života nisu posve uvjerljivi, jer bi nevolje postojale i u stanju čiste naravi. Ipak bogoslovi, imajući pred očima Božju pravednost, kažu da je vjerojatno uzrok nevoljama neka općenita krivnja, koja potječe iz nekog zajedničkog izvora. Zgodno kaže Paskal: bez objave čovječja je bijeda kao gospodarica koja sve obuhvata. No objava nam kaže da je čovjek otkupljen od grijeha. I kad objava govori o čovječjoj propasti po istočnom grijehu, onda u prvom redu hoće da naglasi da je to samo tamna pozadina, ali ispred nje se očituje veličina slave koja nam je darovana po Kristu... Čovjek ne može zgodno govoriti o istočnom grijehu, a da ujedno ne govori o Kristu... Spoznaja istočnog grijeha rađa zatim spoznaju otkupljenja, i samo u otkupljenju dobiva istočni grijeh svoj smisao.

XI. O biti ili naravi istočnog grijeha

A. Teza: Bit istočnog grijeha ne sastoji se ni u nekom našem osobnom aktualnom grijehu, ni u aktualnom Adamovu grijehu, koji bi se potomcima izvanjski pripisivao.

a/ To je očito iz Tridentskog koncila i iz Sv.Pisma, rim 5 28.

b/ Istočni grijeh nije aktualni osobni Adamov grijeh, koji bi se potomcima ubrajao kao moralno učinjen po njima. De Lugo to obrazlaže ovako: istočni grijeh u nama, peccatum originale originatum, u takvom je odnosu prema Adamovu grijehu, peccatum originale originans, u kakvom se nalazi habitualni grijeh prema aktualnom. Istočni naime grijeh u nama iste je naravi, kakav je bio habitualni grijeh u Adamu dok mu nije bio oprošten. No habitualni grijeh je sam aktualni grijeh, koji je doduše fizički nestao, ali ostaje moralno kao krivnja, in reatu culpae, ili kao nužda da ostajemo Bogu mrski.

c/ Ovo mišljenje ne zadovoljava, jer prema njemu nije jasno kako istočni grijeh postaje svakome čovjeku vlastiti. Adamov aktualni grijeh ubraja nam se samo utoliko, ukoliko je Adam sagriješio kao glava roda ljudskoga postavljena od Boga. Osim toga istočni grijeh je moguć samo u stanju uzdignuća čovjeka u vrhunaravni red. Adam naime nije zastupao rod ljudski osim u svojevoljnom odbacivanju ili očuvanju milosti.

d/ Istočni grijeh nije Adamov grijeh, koji bi se smatrao našim zato jer nam je tobože virtualno voljan. Würzburški bogoslovi kažu da je istočni grijeh samo Adamov grijeh, ukoliko je on i naš grijeh, budući da su naše volje jer su bile uključene u Adamovoj volji zajedno sagriješile sa Adamovom voljom. Napokon mnogi bogoslovi kažu: istočni grijeh je Adamov grijeh koji je u nama kao pravi grijeh utoliko, ukoliko je Adamov grijeh bio grijeh čitave ljudske naravi kao takve, koja je bila zastupana u Adamu.

e/ Sva ova i slična mišljenja ne zadovoljavaju.

Ponajprije Adamova volja ne može se interpretativno smatrati našom voljom. Nije Bog mogao Adamov prestupak uzeti kao naš zato, jer bismo ga tobože mi izabrali svojim zastupnikom ili jer bismo i mi s njime sagriješili.

Nema pravog temelja ni teorija o uključenju naše volje u Adamovoj, jer se to protivi Božjoj svetosti i takvo nešto nisu priznavali ni sv.Oci. Nema pravog osnova ni posljednja teorija koja kaže, da je pristanak pojedinaca u Adamov grijeh bio juridički, jer je u Adamu sva narav bila zastupana. Međutim, juridički pristanak pretpostavlja se samo u ugodnim a ne u neugodnim stvarima. Osim toga, kada zajednica daje kolektivno svoj pristanak, tada se može kazati da je juridički preko zajednice predočen pristanak pojedinaca. No ukoliko se

pristanak smatra i jest čin pojedine osobe, za nikoga se ne može reći, da taj pristanak juridički predstavlja. Prezumptivnim pristankom može nastati neka obveza, ali ne stroga moralna krivnja.

f/ Istočni grijeh nije nama voljan po volji Adama, ukoliko je on fizička glava ljudske naravi. Ovo mišljenje zastupa kardinal Billot. Međutim, ova se tvrdnja jedva razlikuje od nauke onih starih bogoslova koji su bitni odnos istočnog grijeha prema Adamovoj volji nalazili u tome što je Adam u svome sjemenu sadržavao sve ljude, Prema Billotu istočni grijeh je svakom čovjeku voljan samo po odnosu prema prvom čovjeku, iz kojega pokvarena ljudska narav teče u potomke po naravnom rođenju.

Ali, ovakvo shvaćanje, nije posve u skladu s naukom sv.Pavla, koji kaže da smo u Adamu svi sagriješili rim 5 12;a to znači da smo svi na neki način zajedno s Adamom prekršili zapovijed Božju. Osim toga bi iz navedenog mišljenja slijedilo da istočni grijeh nije naš grijeh, bar ne u pravom smislu.

B. Teza: Istočni grijeh je nama voljan voljom Adama, glave roda ljudskoga. Ali, da ta volja bude moralno ujedno i naša volja, bila je potrebna pozitivna odredba Božja kojom je Adam postavljen moralnom i juridičkom glavom čitavoga roda ljudskoga.

a/ Adam kao fizički i ontološki princip čitave ljudske naravi, bio je uzdignut od Boga da bude i princip pravednosti i svetosti, koja se trebala zajedno s naravlju iz njega širiti na čitavu ljudsku porodicu. Veza između Adama i potomaka obzirom na milost bila je u nekom smislu uža i tjesnija nego veza po naravi. Na sličan način treba i prvotnu pravednost shvatiti kao milost čitave ljudske naravi. A kad kažemo da je Adam bio postavljen moralnom glavom čitavoga roda ljudskoga, uzimamo narav kolektivno, t.j. kao skup svih pojedinaca koji pripadaju ljudskoj vrsti.

b/ Pretpostavivši ovu vezu jedinstva, Adamov se grijeh opravdano ubraja čitavome rodu ljudskom. Adamov grijeh bio nam je stoga voljan ne po osobnoj vlastitoj volji svakog pojedinca, nego po volji Adama, moralne glave, odnosno po zajedničkoj volji čitave obitelji, čiji smo mi udovi.

c/ Da se dakle može reći da je istočni grijeh moguć, odnosno da se Adamov grijeh ubraja potomcima, traži se:

1/ da bude grijeh čitave naravi;
2/ da se radi o dobrima na koja ljudska narav nema prava;
3/ da je Adam bio jedini fizički odnosno ontološki izvor ljudske naravi;
4/ da je povrh toga bio od Boga izrično postavljen za moralnu juridičku glavu roda ljudskoga, i to obzirom na darove na koje nije imao pravo, ali mu ih je Bog dobrohotno poklonio.

d/ Po sebi nije potrebno da je Adam sve to znao prije grijeha, ali se ipak

smatra da mu je to bilo poznato.

C. Teza: Da je nama istočni grijeh voljan samo voljom Adama tako da se isključuje naša osobna volja, vjerojatniji je nauk katoličkih bogoslova.

a/ Istočni grijeh ima u nama značaj habitualnoga grijeha. No habitualni grijeh voljan je voljnošću aktualnog grijeha koji je doduše fizički nestao, ali još nije opozvan pravom pokorom. No takav je samo grijeh Adamov, po kojem je istočni grijeh nama voljan. Dakle nam je istočni grijeh voljan samo voljom Adamovom. To uči i sv. Toma.

b/ Da se Adamova volja može moralno smatrati našom voljom, bila je potrebna odredba Božja, kojom je Adam postavljen moralnom glavom roda ljudskoga. Ta odredba Božja ne sastoji se samo u tome, što je Bog Adamovoj naravi dodao prvotnu pravednost na način akcidenta, koji se ima rađanjem prenositi na potomke, nego je ujedno Adam postavljen moralnom i juridičkom glavom roda ljudskoga; t.j. Bog je sva prava i sve dužnosti roda ljudskoga kao takvoga postavio u Adama. Adamova volja smatra se voljom potomaka, ne doduše ukoliko su oni pojedinačno osobe nego ukoliko su udovi zajednice kojoj je glava Adam. U ovoj pretpostavci lako se shvaća, kako je Adamov grijeh ujedno naš grijeh, koji se prenosi na nas rađanjem. Bez te pretpostavke istočni grijeh nije pravo shvatljiv. Dakle, ovakva odredba Božja je morala postojati. Ova odredba nije dakako bila neki ugovor između Boga i Adama.

Napomene. Sada se lako rješavaju poteškoće što se iznose protiv ove nauke:

1/ U djeci nema doduše ništa, što bi bilo voljno i slobodno voljom osobe, no ima što je voljno voljom naravi. Isti na je da Adamova volja nije bila voljna djeci ukoliko su pojedine osobe, ali im je bila voljna ukoliko su udovi ljudske naravi. Djeca kao pojedinci nisu mogli izbjeći istočnom grijehu, ali su mogli to učiniti svi ljudi ukoliko čine jednu obitelj. Ljudski rod je mogao dakle izbjeći istočnom grijehu. Ono pak što čini čitavi rod ljudski, ne mora biti u moći svih nego samo jednoga t.j. moralne i juridičke glave čitavoga roda.

2/ Bit istočnoga grijeha ne sastoji se ni u kakvom pozitivnom zlu ili kakvoj zloj kakvoći. To nam dokazuje sv. Pismo i predaja. Sv. Pismo uči da je sve stvoreno bilo dobro. Iz toga slijedi da ni jedna stvarnost kao takva ne može čini niti čovjeka moralno zlim ili formalno sačinjavati krivnju.

3/ Istočni grijeh nije ni sama duša, ukoliko je supstancijalno pokvarena Adamovim grijehom, kako je mislio Flacije Ilirik. Nikakva nadalje zla kavoća ne bi mogla iz iskvarene osjetne težnje prelaziti na dušu. Takva bi naime kakvoća morala biti neka pozitivna stvarnost, a to je nemoguće.

4/ Bit istočnoga grijeha ne sasto-

ji se ni u požudi kako su mislili krivovjerci XVI.vij. Požuda naime nije grijeh, kako jasno uči tridentski sabor. I sv.Pavao kaže da se po krstu briše sve što se zove grijeh ili je vrijedno osude rim 6 4, 8 1. Dakle požuda nije grijeh. Vidi i jak 1 14. To nam potvrđuje i crkvena predaja kao i teološki razlog: požuda ne može biti grijeh jer se sastoji u neslobodnim pokretima, i jer bi postojala i u čisto naravnom redu.

5/ Sv.Augustin često kaže da je istočni grijeh krivnja požude, reatus cocupiscentiae. Sv.Augustin promatra naime čovjeka koji još nije po Kristu preporođen; u takvom čovjeku gleda istočni grijeh kao korijen požude, samu požudu kao "tijelo" grijeha, a spoj jednoga i drugoga kao "rasadište" aktualnih grijeha. Citav ovaj sklop naziva sv.Augustin "požudom".

6/ Mišljenje sv.Tome da materijalni dio istočnog grijeha čini požuda, manje je vjerojatno. Sv.Toma raspravljajući o istočnom grijehu razlikuje dva elementa: formalni i materijalni. On kaže: istočni grijeh sastoji se u lišenju prvotne pravednosti. I tako je istočni grijeh materijalno požuda a formalno nedostatak prvotne pravednosti. Ova požuda, prema sv. Tomi, nije aktualna nego habitualna.

7/ Crkva još nije definirala u čemu stoji formalni razlog istočnoga grijeha. Stoga su katolički bogoslovi u rješavanju ovog pitanja slobodni.

D. Teza: Na bit istočnoga grijeha spada nedostatak ili lišenje početne milosti, koje nam je voljno po neposluhu Adama, moralnog zastupnika roda ljudskoga.

a/ Tu milost izgubio je Adam za se be i sav rod ljudski. Katolički se bogoslovi ne slažu u tome da li je ovo lišenje sva bit istočnoga grijeha ili samo njegov materijalni dio, dok bi formalni elemenat bio neurednost Adamova grijeha nekoć učinjenoga, a još neoproštenoga. Prvo mišljenje je općenitije među bogoslovima.

b/ Nauka da bit istočnoga grijeha stoji u lišenju posvetne milosti, zajedničko je mišljenje bogoslova. A teološki je sigurno mišljenje da bit istočnoga grijeha stoji u voljnom lišenju posvetne milosti. Da li bit istočnoga grijeha u svom sastavu ima još i neoproštenu neurednost iz Adamova grijeha, nije iz crkvenih dokumenata jasno.

c/ Kad kažemo da bit istočnoga gri
jeha stoji u lišenju posvetne milosti,
onda velimo: istočni grijeh je zlo, jer
je nedostatak nečega što bi čovjek mo-
rao imati. Istočni grijeh je voljan ne
osobnom voljom nego po odnosu prema vo-
lji Adama, koji je svojevoljno odbacio
milost. U samom pojmu "lišenja" sadržan
je u ovom slučaju pojam voljnosti. Liše
nje naime pretpostavlja da je za svako-
ga čovjeka stanje milosti u sadašnjem re
du obvezatno i prema tome da se ne može
izgubiti osim po grijehu, a toga nema

bez voljnosti. Pod tom riječju "voljno", voluntarium, razumijeva se "virtualno voljno". T.j. habitualna milost bila je Adamu dana ne kao čisti osobni dar nego kao "dar obitelji" (kao "očinstvo"), s time da je kao baštinu preda svima koji od njega potječu naravnim rođenjem. Bog je uzdržavanje i širenje ovog milosnog stanja htio samo uvjetno t.j. ukoliko Adam bude ostao vjeran zapovijedi Božjoj. Bog je dakle apsolutno htio da u stanju milosti budu svi potomci Adamovi; prema tome je to stanje čovjeku nužno. Poslije Adamova neposluha njegova djeca "odvrnuta" su od Boga t.j. nisu "obraćena" k njemu na vrhunaravni način, i zato su Adamovi potomci po naravi "sinovi srdžbe", ef 2 3. Dakle, u ovoj dvostrukoj pretpostavci, da je naime Bog s jedne strane odredio da svi ljudi moraju imati milost, a s druge je strane to prenošenje učinio ovisnim o Adamovoj poslušnosti, može se reći da odsutnost milosti u Adamovim potomcima ima značaj krivnje. To nam dokazuje i teološki razlog.

d/ Ima bogoslova koji ovako kažu: habitualni grijeh nije drugo nego aktualni koji po svojoj krivnji dalje traje. No aktualni grijeh sastoji se u prolaznom činu kojim se čovjek svojevoljno od vraća od Boga i obraća k stvorenju. Habitualni dakle grijeh sastoji se u ovom trajnom stanju "odvraćanja" od Boga. Kako je ljudska narav u ovom redu providnosti Božje okrenuta prema svojoj konačnoj svrsi formalno samo po posvetnoj milosti, nužno slijedi da habitualni grijeh stoji u "nedostatku" posvetne milosti. No ne stoji u nedostatku milosti uzevši tu milost za sebe nego zajedno s aktualnom uvredom, ukoliko ona kao krivnja još uvijek traje. "Nedostatak" milosti ima značaj krivnje samo ukoliko je povezan s aktualnim grijehom, koji u ovom času obzirom na svoju krivnju još postoji i od kojega nedostatak milosti ima to da je voljan i slobodan.

e/ Prema navedenom mišljenju habitualni grijeh, u sadašnjem redu providnosti, obuhvaća nedostatak posvetne milosti i aktualni grijeh, koji svojom krivnjom moralno još ostaje. Zato je formalni dio u habitualnom grijehu "krivnja", reatus culpae, koja ostaje iz aktualnoga grijeha, a materijalni dio je nedostatak posvetne milosti ili stanje "odvrnutosti" od Boga.

Prema tome mišljenju oproštenje grijeha obuhvaća dvoje: ulijevanje nove posvetne milosti po kojoj se neposredno uklanja odvrnutost od Boga, i uništenje krivnje koja je uzrok te odvrnutosti. Ovo dvoje je nerazdjeljivo povezano.

f/ Adamov grijeh moramo promatrati sa dvojakog stanovišta: kao grijeh osobe i kao grijeh naravi. Kao grijeh osobe bio je samo Adamov. Kao grijeh naravi bio je grijeh čitavoga ljudskoga roda. Kao grijeh osobe bio je odvraćanje od Boga i obraćanje k stvorenju. Kao grijeh naravi bio je samo odvraćanje od Boga. Kao grijeh osobe bio je odvraćanje od Boga kao naravnoga i vrhunaravnoga cilja. Kao grijeh naravi bio je odvraćanje od Boga samo kao vrhunaravnoga cilja. Kao grijeh osobe lišio je Adama ne samo

poklonjenih nego i dužnih dobara. Kao grijeh naravi lišava nas samo poklonjenih dobara.

g/ Zato se krivnja, reatus, istočnoga grijeha mnogo razlikuje od krivnje osobnoga grijeha, a još više od krivnje grijeha koji bi čovjek mogao učiniti da je bio ostavljen u naravnom redu. Grijeh naime u naravnom redu bio bi uvreda Boga kao začetnika naravi, dok je istočni grijeh uvreda Boga, kao začetnika milosti.

h/ Po istočnom grijehu ruši se samo vrhunaravni red, dok naravni red ostaje nepovrijeđen. U istočnom grijehu dakle nema konverzije k stvoru, jer bi inače po tom grijehu Bog bio zapostavljen kao začetnik naravi. Istočni grijeh je nešto, što u čovjeku, rođenom od Adama, na unutarnji način bivstvuje te je njemu vlastito.

i/ Iz definicije tridentskog koncila se zaključuje da je "krivnja" istočnoga grijeha nešto drugo od nedostatka milosti. Inače bi bilo dovoljno reći da se milost ulijeva po krštenju; unošenje milosti i prestanak grijeha bilo bi ustvari jedno te isto (protiv nauke sv.Tome). Treba dodati da "krivnja" istočnoga grijeha još uvijek stvarno traje u onima koji nisu kršteni. I ta krivnja kao "debitum" odnosno kao dužnost podnijeti srdžbu Božju, uzrok je lišenja milosti. Jedno i drugo dakle treba da ide u okvir istočnoga grijeha, koji se po milosti krštenja posve uništava.

j/ Da su djeca Adamova bila rođena prije njegova grijeha, rodila bi se u sve

tosti i pravednosti i ne bi je izgubila ni poslije Adamova grijeha. Ne može se ustvrditi da je Adam počinio više raznih grijeha, no sigurno je da bi u tom slučaju samo prvi grijeh prešao na potomke. I kad bi Adam bio počinio koji drugi grijeh, vjerojatno se taj grijeh ne bi širio na potomke, dok drugi tvrde protivno, što je mnogo vjerojatnije. Općenito je nadalje mišljenje da je samo Adam bio postavljen moralnom i juridičkom glavom čitavoga roda ljudskoga, i prema tome Evin grijeh ne bi prelazio na potomke. Radi toga ne bi prelazio na djecu istočni grijeh kojeg kasnijeg potomka Adamova, kad Adam ne bi bio sagriješio.

k/ Za pojam istočnoga grijeha nije, dakako, bio potreban nikakav "ugovor" između Boga i Adama. Bog je sam svojom vlastitom odlukom postavio Adama zastupnikom roda ljudskoga obzirom na vrhunaravni red.

Napomene: Za rješavanje nekih poteškoća valja znati:

1/ u sadanjem stanju naravi svi su ljudi dignuti u vrhunaravni red i treba da imaju posvetnu milost. Tko nema milosti, nema potrebne stvari. I zato kod svakog čovjeka k "naslovu" istočnoga grijeha, zbog kojega čovjek nema milosti, dodaje se kasnije često novi "naslov" lišenja t.j. osobni grijeh. Uzmimo čovjeka koji iza prvog smrtnog grijeha počinja nove smrtne grijehe prije oproštenja prvoga. Prvi smrtni grijeh lišava ga posvetne milosti, ali i kasniji smrtni grijesi nose sa sobom novi "naslov" za to lišenje.

2/ Bit smrtnoga grijeha ista je sada

koje bi bila i u stanju čiste naravi. No u ovom potonjem slučaju smrtni grijeh ne bi sadržavao lišenje posvetne milosti – vele protivnici. Odgovaramo: bit smrtnoga grijeha nije ista sada kao i u stanju čiste naravi. Sada je smrtni grijeh odvraćanje od Boga kao vrhunaravnog cilja, dok bi u stanju čiste naravi bio dovraćanje od Boga kao naravnog cilja. Zato je zbog različnog stanja i različna narav grijeha.

3/ Lišenje milosti potječe od čovjeka i od Boga: ukoliko je od čovjeka ima značaj grijeha. Ukoliko je od Boga ima karaktor kazne.

4/ Na bit istočnoga grijeha spada ne samo nestanak posvetne milosti nego i odnos prema aktualnom grijehu iz kojega se grješno stanje rodilo.

5/ Crkva nije do sada izrično definirala, u čemu stoji bit istočnoga grijeha. Ipak su krivovjerna tumačenja koja poriču da na bit istočnoga grijeha spada lišenje posvetne milosti ili koja ne tumače ispravno njegovu voljnost. Ipak su neka mišljenja bogoslova bar vrlo vjerojatna. Tako jedni uče da je "formalni elemenat" u istočnom grijehu neurednost, sadržana u aktualnom grijehu Adamovu koji je nama voljan zbog veze s Adamom, kao moralnom glavom roda ljudskoga u vrhunaravnom redu. Lišenje milosti samo je "materijalni elemenat" biti istočnoga grijeha. Drugi opet vele da je bit istočnog grijeha samo lišenje posvetne milosti, koje nam je voljno zbog prije pomenute veze s Adamom. Njemu je milost dana za čitav ljudski rod s time,

da je moraju svi imati i da će se dijeliti ovisno o njegovoj poslušnosti. Možda je ovo mišljenje najvjerojatnije.

XII. O umnožavanju istočnoga grijeha

A. Teza: Istočni grijeh se širi po naravnom rođenju a ne po požudi.

a/ To je definirana nauka Crkve. Teološki je sigurna nauka da se istočni grijeh ne prenosi požudom.

b/ Kad kažemo da se istočni grijeh širi naravnim rođenjem, tada ujedno velimo da se bitno vrhunaravnim rođenjem ne širi istočni grijeh. Taj nauk Crkve potvrđuju sv.Oci na razne načine. I razum nam kaže da se članom porodice postaje samo po naravnom rođenju.

c/ Kad požude ne bi bilo, postojao bi istočni grijeh koji bi se na ljude prenosio naravnim rađanjem. Požuda, uzeta formalno kao takva, prenosila bi istočni grijeh u slučaju kad bi ona sama bila istočni grijeh ili bi taj grijeh prouzrokovala ili bi bila s njim nužno povezana. No ni jedno od ovoga ne može se dokazati. Vidimo naime da u roditeljima požuda može postojati zajedno s posvetnom milosti. Osim toga, požuda je učinak kazne koji iz Adamova grijeha slijedi samo kao kazna po slobodnoj odluci Božjoj. A po nauci sv.Pavla i čitave predaje, mi smo

postali grješnici po Adamovu neposluhu.

d/ U redu čiste naravi postojala bi požuda. No u tom redu ne bi bilo istočnoga grijeha. Očito je dakle da požuda ne može biti uzrok širenja istočnoga grijeha.

e/ Ljudska narav podložna je istočnom grijehu ukoliko se rasplođuje očevim t.j. aktivnim rađanjem. Prema tome, tko bi bio Adamov potomak a ne bi potekao iz sjemena Adamova, ne bi na sebe primio istočni grijeh. To vrijedi za Krista koji je začet po Duhu Svetom a rođen od Marije Djevice. Krist je samo materijalno primio od Adama ljudsku narav, dok ju je aktivno primio od Duha Svetoga. Ni Eva nije imala početnu pravednost zavisno od Adama, jer nije od njega potekla naravnim rođenjem.

B. Teza: Uzrok širenju istočnog grijeha nisu roditelji ukoliko rađaju dijete, ni ukoliko rađaju s požudom, a nisu uzrok ni djeca ni Bog ni ikoja stvar kao takva. Jedini pravi uzrok širenja istočnog grijeha je grijeh Adama, u kojem su svi sagriješili.

a/ Rađanje nije uzrok prenošenja istočnog grijeha nego samo nužni uvjet.

b/ Ni požuda nije uvjet za prenašanje istočnog grijeha. Opstojnost požude dokazuje opstojnost istočnog grijeha, ali sa stajališta čistog razuma

ne možemo postaviti tu tvrdnju nego samo na temelju objave. Premda požuda, uzeta u formalnom smislu, nije ni sam istočni grijeh ni uzrok njegovu širenju, ipak je materijalno isto roditi s požudom i roditi u paloj naravi. Konkretno rađanje s požudom je rađanje pale naravi. Kao što dakle možemo reći da je čovjek podvrgnut istočnom grijehu jer se rađa iz pale naravi, tako možemo reći da se čovjek rađa kao grješnik zato što se rađa iz požude. Požuda dakle, uzeta materijalno, nije drugo nego spolni saobraćaj, rađanje okaljano Adamovim grijehom. U tom smislu treba reći da je požuda sredstvo širenja istočnoga grijeha. Prema tome, onaj koji se začinje bez spolnog saobraćaja, rađa se bez požude i nije podvržen istočnom grijehu (Krist Gospodin). Kad dakle sv.Oci i bogoslovi požudu smatraju sredstvom prenošenja istočnog grijeha, tada uzimaju požudu konkretno, kao čin rađanja, s kojim je požuda naravno povezana. Činjenica je također da je sv.Augustin pristao uz teoriju traducianizma, jer je držao da se po toj teoriji lakše tumači kako požuda od roditelja prelazi na djecu.

XIII. O posljedicama istočnog grijeha

A. Teza: Kazna istočnog grijeha u ovom životu sastoji se u gubitku darova koji nisu pripadali ljudskoj naravi, t.j. posvetne milosti i ostalih vrhunaravnih i mimonaravnih darova.

a/ Definirani je članak vjere da je Adam izgubio svetost i pravednost za sebe i za čitav ljudski rod, kao i da je posljedica i kazna istočnoga grijeha gubitak besmrtnosti i nekih darova.

b/ Da je lišenje milosti kazna za grijeh, nije u protivnosti s naukom da je i samo lišenje milosti grijeh. Nedostatak milosti je grijeh ukoliko je averzija čovjeka od Boga i odbacivanje milosti po čovjeku. Kazna je opet, ukoliko je averzija Boga od čovjeka i oduzimanje milosti od strane Božje. Veza između grijeha i kazne je dakle ova: čovjek napušta prijateljstvo Božje, a Bog oduzima čovjeku milost, ulivene kreposti i darove te lišava čovjeka prava na vrhunaravno blaženstvo.

B. Teza: Po istočnom grijehu nije čovjek izgubio naravnih darova i dobara.

a/ Zato je neopravdana tvrdnja protestanata i bajevaca da je po istočnom grijehu uništena sloboda volje.

b/ Napominjemo da je zapravo manjak

u slobodi volje to što možemo činiti ne samo dobro nego i zlo. Kad se kaže da je volja slobodna, znači da je indiferentna prema svim ograničenim dobrima.

c/ Da istočnim grijehom nije uništena sloboda volje dokazuje nam crkveno učiteljstvo, sv.Pismo i sv.Oci, vidi 5 mojs 3o 19, gen 4 7, mt 19 17 i t.d.

C. Teza: Snagom samoga istočnog grijeha nije čovjek postao ni iznutra ni izvana slabiji za vršenje dobrih djela negoli bi bio u stanju čiste naravi.

a/ Većina katoličkih bogoslova,naročito novijih, razlikuje u čovječjoj naravi:
1/ samu narav i vlastitosti koje iz nje izviru;
2/ sklonost za vršenje dobra i izbjegavanje zla; i napokon
3/ dar početne pravednosti.Po istočnom grijehu prvo dobro ostaje netaknuto, drugo je oslabljeno a treće uništeno.

b/ Budući da su 4 osnovne moći duše, koje mogu biti subjekt kreposti, razlikujemo prema sv.Tomi 4 "rane naravi":
1/ "rana razuma" stoji u tome, što razum ne teži savršeno za spoznajom istine;
2/ "ranjena volja" ne teži savršeno za dobrim; 3/"ranjena gnjevna moć" izbjegava teškoće, i

4/ "ranjena moć teženja" nerazborito teži za ugodnim. Povrh toga tijelo je u mnogočem nepodložno duši, pa nastaju nevolje, bolovi i smrt. Čovjek je dakle "ranjen" na duši i na tijelu. Svaka se "rana" formalno sastoji u nedostatku jedinstva među raznim težnjama naravi, i taj nedostatak bi postojao i u stanju čiste naravi, samo ondje ne bi imao značaj "rane"; kod takvog naime čovjeka ne bi nikada postojalo jedinstvo sila. Zato se kaže da je pali čovjek "svučen", što se ne bi moglo reći za čovjeka u stanju čiste naravi. Čovjek je dakle zbog oduzimanja početne pravednosti "spoliatus gratuitis et vuneratus in naturalibus" t.j. "svučen" u poklonjenim i "ranjen" u naravnim moćima.

c/ Istočnim je grijehom uništena sloboda od ropstva đavolskoga. Nestalo je slobode spasonosnog rada i uopće nestalo je slobode djece Božje. No nije nestalo slobode koja čovjeku pripada kao takvome, a koja stoji u slobodnom određivanju za ili protiv neke djelatnosti. Kad sa kaže da je slobodna volja "oslabljena", uspoređuje se sa voljom u stanju početne pravednost, a ne sa voljom kakva bi bila u stanju čiste naravi. Sloboda volje paloga čovjeka umanjena je utoliko što joj je oduzeta spremnost i raspoloženje za dobro. Lišena je jedrine i snage koju je od početka posjedovala. U izjavama crkvenih sabora po tom pitanju uspoređuje se pali čovjek sa čovjekom kakav je bio u rajskom stanju, a ne s čovjekom u stanju moguće čiste naravi. Adam je dakle "promijenjen na gore" u odnosu prema vrhunarav. stanju, a ne prema naravnom. Povrh toga javljaju se nakon istočnog grijeha u naravnim moćima neuredni pokreti, koji su prije po darovima bili obuzdavani. Ti se pokreti očituju u sklonosti na zlo i dosljedno u njima stoji smanjenje sklonosti prema kreposti. Ipak se sklonost prema kreposti ne može potpuno uništiti u čovjeku. Čovječja narav naime traži da čovjek radi po razumu t.j. da radi po kreposti. Sklonost prema kreposti smanjena je istočnim grijehom neizravno time što je uklonjena početna pravednost. Tako je pali čovjek u ćudorednom pogledu slabiji negoli je bio čovjek u stanju početne pravednosti.

d/ Ima bogoslova koji drže da je ljudska narav po istočnom grijehu "ranjena u sebi", ontološki. Ta se "rana" sastoji ili u nekoj kakvoći, ili u nečem drugom što je naravne sile "iznutra" smanjilo. Po tom mišljenju je stanje paloga čovjeka gore nego stanje čovjeka stvorena bez posvetne milosti. Tako su učili osobito neki stariji skolastici. Ima napokon teologa koji misle da su ćudoredne sile paloga čovjeka samo izvanjski slabije. Pali naime čovjek je pod vlašću grijeha i đavao ga jače napastuje, a Bog ga zbog grijeha manje štiti negoli bi to bilo u stanju čiste naravi.

e/ Vjerojatnije je mišljenje sv. Tome da ljudske sile nisu po istočnom grijehu ni iznutra ni izvana oslabljene. Ne može se naime označiti ni jedan razboriti razlog, zbog kojega bi se moralo reći da su čovječje sile radi istočnog grijeha "iznutra" oslabljene.

Sva unutarnja teškoća u ćudorednom djelovanju dolazi po neznanju ili iz požude ili iz slabosti tijela. No ti bi uzroci postojali i u stanju čiste naravi. Nemoć, kojoj je u ćudorednom djelovanju podvrgnuta pala narav bez milosti, nastaje zbog nedostatka početne pravednosti. Kad bi zbog istočnog grijeha naravne čovječje sile iznutra bile povrijeđene, Bog ne bi mogao stvoriti takva čovjeka, kakav je sada. Ne može se naime dopustiti stvaranje čovjeka sa "umanjenim" naravnim moćima. Čovjek nije po istočnom grijehu postao ni izvana slabiji. Mogao bi postati slabiji samo po providnosti Božjoj, koja bi palom čovjeku uskraćivala neke pomoći koje ne bi kratila čovjeku u stanju čiste naravi. Može biti razlog i u đavlu, koji bi pale ljude jače napastovao nego čovjeka u čistoj naravi. Napokon bi se razlog morao naći u svijetu koji bi sada davao čovjeku jače poticaje na grijeh nego u stanju čiste naravi. No ni jedno od ovoga trojega ne može se sigurno tvrditi.

f/ O đavolskom ropstvu valja znati da je spojeno s lišenjem nadnaravnih i mimonaravnih darova te je kazna istočnog grijeha, hebr 2 14 iv 12 31 i t.d. Sv.Oci i crkveni pisci često govore o vlasti sotone i smatraju je vrhuncem svih kazna istočnoga grijeha. Ovo se ropstvo pojačava osobnim grijesima, 2 petr 2 19, 2 kor 4 4. Grijehom se čovjek podvrgava đavlu i postaje njegov sluga.

g/ O svemirskom poremećenju napominjemo da se u gen 3 17-24 opisuje prokletstvo kojim je Bog udario zemlju.

Sličnu temu obrađuje i Pavao u rim 8 17-23. Mnogi bogoslovi opravdano kažu na osnovu ovih mjesta da je gubitkom prvotnih vrhunaravnih darova u raju također izmijenjen na gore i prirodni poredak i sve stvorenje "čeka obnovu i proslavu svoju", što će se zbiti poslije sudnjega dana.

Napomene. Obzirom na poteškoće protiv iznesene nauke napominjemo slijedeće:

1/ Dopuštamo da su naravne sile, uzete u sebi, zbog istočnog grijeha lišene one snage koju su imale od vrhunaravnih i mimonaravnih darova, no poričemo, da su naravne sile lišene svoje naravne snage. Doista, ako se naravi doda milost i dar neozlijeđenosti i znanja, takva narav bit će uvelike sposobna za ćudoredno djelovanje. Narav je doista postala "slabija", ali ne zbog gubitka sila koje joj po naravi pripadaju, nego zbog gubitka vrhunaravnih sila koje su od Boga dobrohotno darovane.

2/ Dopuštamo nadalje da je čovjek "ranjen u naravi" ukoliko je narav izgubila onu svježinu i snagu koja je izlazilo iz vrhunaravnih i mimonaravnih darova. Ipak nije čovjek izgubio onu snagu koja izvire iz samih počela naravi. Vrhunaravno "zdravlje" činilo je čovječju narav posve zdravom i potpunom. Čovjek je doduše "ranjen u naravi" t.j. u samim naravnim moćima, ali mu ipak nije oduzeta ni jedna naravna savršenost. Čovjek je ranjen time što su se pojavili naravni nedostaci, čija je pojava prije grijeha bila spriječena sna

gom Božjih darova.

3/ Kad kažemo da sile palog čovjeka nisu slabije od sila čovjeka u stanju čiste naravi, onda činimo poredbu između stanja pale naravi koja ne bi bila obnovljena po milosti i stanja čiste naravi. Kad Bog ne bi čovjeka vraćao u vrhunaravni red, onda bi nad ljudskim rodom bdjela Božja providnost različita od sadašnje. Neki teolozi smatraju vjerojatnim da u naravnom redu ne bi bilo nikakvih đavolskih napastovanja. Međutim, većina se protivi takvom shvaćanju, jer poredbu treba činiti između čiste naravi i naravi pale, nepridignute. Dopuštamo da bi u stanju čiste naravi napasti bile manje nego su sada, no poričemo da bi u stanju čiste naravi napasti bile veće nego u stanju pale i nepridignute.

4/ S đavolskom pobjedom nad čovjekom nije čovjeku ništa oduzeto od naravnih svojstava, nego su uklonjene samo nadnaravna. Dopuštamo da u stanju čiste naravi ne bi postojala đavolska pobjeda, ali bi ondje bila narav materijalno jednaka sadašnjoj. Prema tome su čista i pala narav materijalno istovetne.

5/ Istina je da bi čovjeku u stanju čiste naravi pripadalo pravo da može obdržavati moralni zakon i postići svoj konačni cilj; ali nije istina, da to isto pravo ne bi imao pali čovjek iza istočnoga grijeha.

6/ Pelagijevci su u samom naravnom redu tako uzveličali sile naravi da su isključivali svaku Božju pomoć, koja bi se razlikovala od samih sila naravi. Dosljedno su tome držali da čovjek sam po

sebi, bez pomoći Božje providnosti, može steći krepost. Katolici su to dakako nijekali. No dobro treba uočiti da je pitanje bilo postavljeno o palom čovjeku u sadašnjem stanju, gdje se mnoge pomoći daju u obliku milosti, koje bi se davale naravnim sredstvima da nije čovjek vraćen u vrhunaravni red.

7/ Pomoći koje čovjek u sadašnjem stanju naravi dobiva za obdržavanje naravnoga zakona nemaju uvijek značaj vrhunaravne milosti. Takve su pomoći samo "modalno" vrhunaravne ukoliko čovjeka čuvaju od grijeha, i ukoliko će čovjek po njima primiti od Boga vrhunaravnu milost za postizavanje vječnog života; to dakako ne zbog obdržavanja naravnog zakona nego od Božje volje kojom Bog želi spasenje sviju ljudi. Te se pomoći ne zovu dobrohotne, graciozne zbog svoje biti jer su po biti naravne, nego samo zato jer su od Boga konačno određene za vrhunaravni cilj.

D. Teza: Sa samim istočnim grijehom umiru ponajprije nekrštena djeca koja još nisu došla k razumu, a zatim nekršteni odrasli koji nisu došli do takve uporabe razuma da bi mogli smrtno sagriješiti.

a/ Budući da nekrštena djeca umiru bez posvetne milosti, ne mogu doći do blaženog gledanja Boga te se nalaze u stanju "osuđenja". To je članak vjere, a dokazuje nam to i Sv.Pismo kao i sv.

Oci i teološki razlozi. Vidi iv 3 5, apk 21 27.

b/ Infernum, šeol, podzemlje označuje mjesto, gdje nema blaženog gledanja Boga. Takva su mjesta: pakao, čistilište, pretpakao gdje su do Kristova dolaska bile duše pravednika SZ, i limbus kamo idu duše nekrštene djece.

Napomene. Za rješavanje nekih poteškoća kažemo ovo:

1/ dječja kazna je relativno najblaža u odnosu prema kazni koju trpe osuđenici zbog osobnih grijeha. No promatrana apsolutno, najveća je u objektivnom smislu jer sadrži gubitak gledanja Boga. Ipak nije najveća u subjektivnom smislu jer ne zadaje najveću bol.

2/ Laki grijeh je teži od istočnoga jer je više voljan, i jer je voljan voljom osobe koja je grijeh počinila. Ali u odnosu prema naravi, istočni grijeh je teži od lakog jer lišava narav većega dobra nego što laki grijeh lišava osobu.

3/ Sv. Toma uči da istočnom grijehu ne pripada vječna kazna zbog njegove teškoće nego zbog njegova značaja i okolnosti subjekta na kojemu se taj grijeh nalazi.

E. Teza: Oni koji umiru samo s istočnim grijehom, ne bivaju lišeni dobara koja im po naravi pripadaju, i prema tome ne podnose nikakve sjetilne kazne, niti se žaloste zbog gubitka vrhunaravnog blaženstva.

a/ Tako uči najveći dio bogoslova pod vodstvom sv. Tome i ta je nauka općenita i gotovo sigurna.

b/ I razum nam kaže da tako mora biti, jer u istočnom grijehu nema konverzije prema stvorenju ni ikakve grješne naslade. Zato uz istočni grijeh nije vezana sjetilna kazna. Dakako da se ne može reći da su oni koji umiru samo s istočnim grijehom postigli svoj konačni t.j. naravni cilj, jer u sadanjem redu postoji za sve ljude samo jedan konačni cilj, a to je blaženo gledanje Boga.

c/ Istina je doduše da nekrštena djeca "materijalno" uživaju takvo blaženstvo koje bi imali kad bi ih Bog stvorio samo s naravnim svojstvima. Ona stvarno uživaju sve što sačinjava naravno blaženstvo. Ipak, jer ne posjeduju dobra vrhunaravnog reda, nisu postigli svoj cilj i ne mogu se nazvati blaženom.

Napomene. Za rješavanje nekih poteškoća napominjemo ovo:

1/ Tekst u mt 25 32 ne protivi se pojmu limba jer se na tom mjestu govori samo o odraslim ljudima. U mt 13 24 govori se o dobrim i zlim članovima Crkve, a nekrštena djeca nisu nikad bila člano-

vi Crkve. Nekrštena djeca iza sudnjeg dana imat će tijelo koje može trpjeti, ali jer providnost Božja ne traži da sjetilno trpe, naravni uzroci ne će ih moći ozlijediti.

2/ Adam je doduše prenio na svoje potomke grijeh, ali nije prenio svu kaznu. Razlog je u tome što je grijeh u raju bio i osobni grijeh Adamov i grijeh naravi u potomcima. Dakle, na posve drugi način bio je taj grijeh u Adamu nego u potomcima: u Adamu je bio averzija (odvraćanje) od Boga i konverzija /obraćenje ili priklanjanje/ k stvorovima; u potomcima je samo averzija od Boga. I zato se drukčije kažnjava u potomcima, a drukčije u Adamu.

3/ Nekrštena djeca ne će nebeske slave spoznati vrhunaravnom spoznajom nego naravnom i stoga vrlo nesavršeno. No ta spoznaja ne će u njima stvarati nikakve žalosti, jer će uvidjeti da to nadilazi njihovu moć.

4/ Duše u čistilištu imaju vjeru ufanje i ljubav, što ih snažno obraća prema Bogu, i dosljedno one se žaloste što ga još ne mogu gledati. No u djeci koja umiru s istočnim grijehom nema ni jedne od ovih vrhunaravnih kreposti. U njima nema dakle težnje za Bogom kao vrhunaravnim ciljem i zato se ne žaloste što ga ne gledaju.

5/ Odrasli nevjernici mogli su uz pomoć Božju svojim vlastitim činom doći do vjere a iza toga do vječnog života, t.j. onome koji stvarno nastoji da Bogu služi "facienti quod est in se", Bog ne uskraćuje milosti. Ako su dakle za-

uvijek propali, trpe vječne muke. Oni su osim toga svojim vlastitim grijesima avertirani (odvraćeni) od Boga ukoliko je Bog njihov naravni cilj. I zato ih "crv" savjesti vječno grize. No drukčije je s djecom koja umiru samo s istočnim grijehom.

F. Teza: Dogma o istočnom grijehu nije u protimbi s našim razumom.

a/ Jer čovjek nema po naravi prava ni na milost ni na vrhunaravno blaženstvo, onda je jasno da je Bog mogao postaviti neke određene uvjete za ono što je mogao čovjeku dati. Mogao je dakle za širenje milosti postaviti Adama kao moralnog zastupnika roda ljudskoga i odrediti da od njegova vladanja zavisi opstojnost milosti u njegovim potomcima.

b/ Mogao je također odrediti da nekrštena djeca koja prema tome umiru bez milosti ne dolaze do blaženog gledanja Boga, kad na ovo po naravi nema prava nijedno biće.

c/ Osim toga, Bog svako zlo može okrenuti na dobro; pače, učinjeno zlo može nadoknaditi većim dobrima. Ne smijemo zaboraviti da je zbog Adamove neposlušnosti Sin Božji došao na zemlju kao "drugi i bolji Adam", da popravi štetu tako da time nadmaši prijašnja dobra... Dakle ne samo pravda Božja nego ni druge savršenosti Božje nisu povrijeđene istočnim grijehom.

d/ Mjesto Adama Bog je postavio vrednijeg posrednika Isusa Krista, koji će rod ljudski pomiriti s Bogom po neizmjernoj zadovoljštini... Uzvišen je dakle bio cilj radi kojega je Bog dopustio istočni grijeh; i Crkva s pravom pjeva u liturgiji: o sretna li grijeha koji nam pribavi takva Spasitelja!

e/ Darovi, dakle, koje smo izgubili po Adamu, vraćeni su nam na mnogo uzvišeniji način po Kristu. Bog je dakle dopustio grijeh da se tim jasnije očituje njegova beskrajno milosrdna ljubav...

****

S a d r ž a j

....